
Tekijä Maija Saarnio

Työn nimi Luovuutta—Kuinka ylläpitää ikäihmisten luovuutta kuvataiteen keinoin?

Laitos Taiteen Laitos

Koulutusohjelma Visuaalisen kulttuurin maisteriohjelma

Vuosi 2012

Sivumäärä 68+ 22 sivua
liitteitä

Kieli Suomi

Tiivistelmä

Opinnäyte käsittelee Wilhelmiinan asumispalvelukeskuksesta kesällä 2011 kootun taiteilijaryhmän Luovuutta on – nimistä ryhmänäyttelyä esimerkkinä siitä, kuinka ylläpitää ikäihmisten luovuutta kuvataiteellisilla keinoilla. Näyttelyprojekti koostui yhdeksästä tapaamiskerrasta, mikäli avajaiset ja taiteilijaryhmäläisten epäviralliset tapaamiset jätetään laskematta. Näyttelyprojektin ideana oli innostaa ikäihmisiä tekemään jotain heille mahdollisesti uutta ja työskentelemään kohti yhteistä päämäärää.

Ikäihmisten luovuuden ylläpitäminen on yksi kenttä, jolla visuaalisen kulttuurin alalla on vielä käyttämättömiä mahdollisuuksia. Opinnäytteessäni pyrin valoittamaan tätä kenttää. Käytin tutkimuksessani etnografista tutkimusmetodia. Tiedonkeruumenelminäni olivat valokuvaus, projektipäiväkirjan kirjoittaminen, taiteilijaryhmäläisten kanssa keskustelu ja haastattelu. Tutkimuksen keskeisiä teemoja ovat luovuus, sosiaalisuus, positiivisuuden ylläpitäminen ja tahto tehdä hyvää. Oma roolini oli toimia osallistuvana havainnoitsijana.

Tutkimus vahvisti alkuperäistä olettamustani siitä, kuinka vastaavanlaisille kuvataiteellisille projekteille on ikäihmisten parissa kysyntää. Taidenäyttelyprojekti onnistui suunnitelmien mukaisesti ja sain taiteilijaryhmäläiset innostumaan omasta ideastani. Jos Luovuutta on -näyttelyprojekti antoi taiteilijaryhmäläisille kokemuksia siitä, millaisia mahdollisuuksia omien ajatusten julkittamiseen kuvataide antaa ja miten se samalla tekee ihmisen näkyväksi myös muiden silmissä taiteen tekijänä, uuden luojana, uskon, että taide on näin toiminut osaltaan opittujen tapojen rikkojana. Mahdollisuus vaikuttaa ja tehdä valintoja tulevat näin myös tuetuksi.

Luovuutta on-näyttelyprojekti sivuaa osaltaan myös taideterapeuttista kuvan tekemistä. Sen perimmäisenä ideana oli kokeilla sitä, kuinka ikäihmiset lähtevät mukaan taidenäyttelyn tekemiseen. Halusin työskennellä kohti selkeää päämäärää. Opinnäytteeni sosiaalinen aspekti tulee esille yhteisten työskentelykertojen myötä. Avajaisten kautta pyrin osaltaan myös vahvistamaan ja ylläpitämään taiteilijaryhmäläisten välejä omiin sukulaisiin ja ystäviin. Tarkoitukseni oli tehdä näkyväksi heidän omaa ilmaisuaan ja ääntään taiteen keinoin. Yhteisten työskentelykertojen myötä myös ryhmän välillä syntyi toivottua yhteenkuuluvuutta ja ryhmähenkeä. Taiteen tekeminen toimi näin osaltaan ryhmäytymisen välineenä.

Tutkimukseni ei ollut gerontologinen tutkimus, sillä opinnäytteeni ei käsittele itse vanhenemisen prosessia. Jossain mielessä oma taidenäyttelyprojektini oli taidegerontologinen kokeilu. Painotin itse tekemisen tärkeyttä, jättäen toisaalta tietoisesti huomiomatta itse ikääntymisen prosessin. Projektini tarkoitus oli luoda myös kulttuurista tasa-arvoa näkemällä ikäihmiset taiteen tekijöinä.

Avainsanat luovuus, taidegerontologia, etnografinen tutkimus

Luovuutta on

Maija Saarnio

**Luovuutta on — Kuinka ylläpitää ikäihmisten luovuutta kuvataiteen
keinoin?**

**Maisterin tutkinnon opinnäyte
Visuaalisen kulttuurin koulutusohjelma
Taiteen laitos
Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu
Aalto-yliopisto**

Kiitokset

Haluan kiittää Wilhelmiinan taiteilijaryhmää hyvästä projektista ja Iris Landtrömiä positiivisesta vastaanotosta ja korvaamattomasta avusta. Wilhelmiinan muu henkilökunta teki osaltaan myös projektin mahdolliseksi. Lisäksi kiitokset antaitsevat niin ohjaaja Reijo Kupiainen kuin opiskelija- ja muut ystävät, perheen loistavaa tukea, erityisesti Villen kannustusta unohtamatta.

Espoossa 27.7.2012

Kannen kuva rajattu yksityiskohta Erkki Ehannin teoksesta ”Erämaahan eksyin kerran” 2011

Opinnäytteen valokuvat Maija Saarnio

Sisältö

1.0 Johdanto	2
2.0 Opinnäytteen metodit.....	4
2.1.1 Kvalitatiivisesta tutkimuksesta.....	6
2.1.2 Etnografisesta tutkimuksesta.....	7
2.1.3 Tiedonkeruumenetelmistä.....	8
3.0 Yleistä Wilhelmiinasta	11
3.1 Kuinka tehdä osallistuminen mahdollisimman helpoksi?	13
3.2 Ajatuksia uudesta aluevaltaukselta	14
3.3 Aikaisempia vastaavanlaisia kulttuuriprojekteja	15
3.4 Kurpan ja oman taideprojektini yhteisistä piirteistä.....	19
3.5 Mistä taidenäyttelyprojektissa oli kyse?	24
3.6 Taide voimaannuttajana.....	27
4.0 Luovuudesta	29
4.1 Sosiaalisuudesta.....	33
4.2 Oma roolini taidenäyttelyprojektissa.....	35
4.3 Ollako taiteilija vai joku muu?.....	37
5.0 Näyttelyprojekti käynnistyy	39
5.1 Ensimmäinen työskentelykerta.....	40
5.2 Luovuutta on -taiteilijaryhmäläiset	42
5.3 Hedelmäasetelma ja erämaahan eksyminen.....	45
5.4 Savea ja kipsiä	46
5.5 Kuvanveistäjän materiaaliset valinnat	48
5.6 Viimeisenä aiheena omakuva	50
6.0 Luovuutta on -ryhmänäyttelyn avajaisista	52
6.1 Luovuutta on -näyttelyprojektista	54
6.2 Edistikö projekti luovuutta?.....	56
6.3 Onko luovuuden tukemiselle tulevaisuudessa kysyntää?	60
6.4 Töhortää sen minkä töhortää	63
7.0 Johtopäätökset	65
Liitteet.....	66
Lähteet:	67

1.0 Johdanto

Toteutin Luovuutta on -nimisen ryhmänäyttelyn Wilhelmiinan asumispalvelukeskuksesta kootun taiteilijaryhmän kanssa loppukesällä 2011. Näyttelyprojektin ideana oli innostaa ikäihmiset tekemään jotain heille mahdollisesti uutta ja työskentelemään kohti yhteistä päämäärää. Projekti koostui yhdeksästä tapaamiskerrasta, mikäli avajaiset ja taiteilijaryhmäläisten epäviralliset tapaamiset jätetään laskematta. Näyttelyä tekemässä olivat Eine, Leena, Erkki, Keijo, Petri, Benjamin, Siiri ja Vieno. Kaikki muut asuivat Wilhelmiinan tiloissa paitsi Petri, joka päätyi osallistumaan projektiin osana kuntoutustaan. Halusin että, tekemiseen osallistumisen olisi osallistujille mahdollisimman vaivatonta, ja siksi toteutin tapaamiset Wilhelmiinan toisessa kerroksessa, johon kaikilla oli suhteellisen helppoa tulla. Ensimmäisellä tapaamisella 20.7.2011 kokoonnuimme toisen kerroksen olohuonemaiseen tilaan, jossa kerroin itsestäni ja projektistani. Seuraavat tapaamisemme olivat noin tunnin mittaisia työskentelykertoja. Ensimmäisellä työskentelykerralla 27.7.2011 aiheena oli kaksi kankaista tehtyä asetelmaa. Materiaaleiksi valitsin peite- ja vesivärejä maalaus pohjille. Toisella tapaamisella 3.8.2011 aiheena oli hedelmäasetelma tai vapaampi mielenmaisematyö, joka sai olla mikä tahansa mieleen tuleva maisema, tai vaikka vain ajatus. Materiaalina olivat tuolloin yhä peite- ja vesivärit ja maalaus pohjina harmaat noin A3-suuruiset kartongit. Kolmannen tapaamiskerran 10.8.2011 piti Wilhelmiinan vapaa-ajan ohjaaja Iris Landström, ja aiheena oli tuolloin tehdä silkkimaalauksella huivit. Tiesin jo projektia aloittaessani, että joudun tuolloin olemaan poissa, ja koska olimme Iriksen kanssa yhtä mieltä siitä, että tapaamiset on hyvä pitää viikottain, sovimme, että hän pitää tuon kolmannen kerran. Neljännellä tapaamisella 17.8.2011 painoimme saveen erilaisia kuviota, joista teimme kipsivalun. Viidennellä kerralla 25.8.2011 aihe oli hyvin materiaalilähtöinen. Innostin tuolloin taiteilijaryhmäläisiä lähestymään tekemistä materiaaleista käsin. Olin varannut heille maalaustarvikkeita, silkkipaperia, huovutusvillaa, paperinaruja, kimalleliimoja ja värikyniä. Kuudennella tapaamiskerralla 31.8.2011 aiheena oli omakuva ja materiaaleina vesi- ja peitevärit maalaus pohjille. Seitsemännellä tapaamiskerralla 7.9.2011 aloitimme näyttelyn ripustuksen, jota jatkoimme 9.9.2011. Luovuutta on -näyttelyn avajaiset olivat 10.9.2011 klo 14.00-16.00.

Näyttelyn kokoaminen työskentelykertojen aikana syntyneistä teoksista antoi tekemiselle selkeän tavoitteen ja ajallisen kaaren. Halusin samalla kokeilla itselleni vierasta maaperää asumispalvelukeskuksen kontekstissa. Oli haastavaa nähdä, onko minusta ohjaamaan itseäni paljon iäkkäämpiä ihmisiä, joilla jokaisella on aivan erilainen kuvataiteellinen tausta tai joilla kuvataidekokemusta ei ole ollenkaan. Samalla halusin tutkia, kuinka luovuutta voidaan ylläpitää ikäihmisten parissa ja millaisia vaikutuksia suunnittelemallani projektilla on. Näistä muotoutuivat samalla opinnäytteeni

tutkimuskysymykset. Näyttelyprojektin vaikutuksia taiteilijaryhmäläisiin keräsin havainnoimalla ja haastatteleamalla heitä ja keskustelemalla heidän kanssaan.

Uskon, että ikäihmisten luovuuden ylläpitäminen on yksi kenttä, jolla visuaalisen kulttuurin alalla on vielä käyttämättömiä mahdollisuuksia. Opinnäytteessäni pyrin valoittamaan tätä kenttää. Tutkimuksen keskeisiä teemoja ovat luovuus, sosiaalisuus, positiivisuuden ylläpitäminen ja tahto tehdä hyvää. Oma roolini oli toimia osallistuvana havainnoitsijana.

Tutkin sitä, millaiset mahdollisuudet visuaalisen kulttuurin alalla on ihmisten luovuuden ylläpitämisessä. Sellaisessa mahdollisesti unohduksissa olevissa taidoissa ja tekemisen virrassa, jota ei välttämättä arkielämässä aina tule käyttäneeksi. Uskon, että kaikissa ihmisissä on luovuutta. Halusin olla innoitamassa ryhmääni sellaisten taitojen kokeiluun, jossa itse tekeminen on myös tärkeää. Oman kädenjäljen näkeminen näyttelyssä ja tekemiseen leikkillisesti heittäytyminen olivat minulle tärkeitä projektin päämääriä. Pyrin pitämään myös leikkimielisyyden taidenäyttelyprojektin yhtenä elementtinä. Ajatus kumpunee siitä, että leikkimielisen asenteen avulla myös keho ja mieli saattaa rentoutua niin, ettei rajota omaa tekemistään liikaa hermoilemalla itse lopputulosta.

Opinnäytteeni avainsanoja ovat luovuus, visuaalinen kulttuuri, etnografinen tutkimus, ikäihmiset, taidegerontologia ja sosiaalisuus. Opinnäytteessä olevien henkilöiden nimet ovat heidän oikeita nimiään, sillä taideteoksia tehtäessä ja näyttelyn yhteydessä on perusteltua käyttää tekijöiden omia nimiä. Itse kirjallisen osion puolesta nimet voisivat aivan hyvin olla myös keksittyjä.

2.0 Opinnäytteen metodit

Opinnäytteessäni käytän etnografista tutkimusmetodia. Työni ryhmän parissa oli hyvin vuorovaikutteista, eikä lopputulosta voinut täysin ennalta tietää. Toisaalta tämä lienee hyvin tyypillistä yleensäkin luovaa prosessia tehtäessä. Prosessi itsessään synnytti paljon yllättävääkin materiaalia ja kysymyksiä, joita ei vielä etukäteen osannut tarkoin määritellä. Taiteilijayhmäläisten oma innostus määritteli osittain projektin lopullisen muodon. Oli hyvin todennäköistä, että itse tutkimusongelma syntyisi prosessin kulun aikana. Jonkunlaisen työhypoteesin pystyin toki jo suunnitteluvaiheessa luomaan ja se oli muotoa ”Visuaalisen kulttuurin mahdollisuudet luovuuden ylläpitämisessä ikäihmisten parissa.” Oman työni analyysi sisältää refleksiivisen etnografian tyylistä tulkinnan inhimillisen käyttäytymisen merkityksestä. Tutkimuksen alla on rajattu ihmisryhmä, jonka toimintaan pyrin itse vaikuttamaan ja samalla seuraamaan ja dokumentoimaan tapahtumien kulkua. Tutkimukseni on myös eräänlaista toimintatutkimusta, sillä osallistuin itse asumispalvelukeskuksessa järjestämäni toimintaan ja pyrin vaikuttamaan taiteilijaryhmäläisten kokemuksiin kuvataiteen parissa. (Eskola ja Suoranta, 2008, s.16 ja s.17) Samalla tausta-ajatuksena oli näyttää myös suuntaa sille, kuinka luovuutta voitaisiin ylläpitää ikäihmisten parissa myös jatkossa. Vaikutin omilla teoillani tutkittavaan kohteeseen ja samalla analysoin sitä, mitä projektissamme tapahtui.

Yksi ydinajatukseni oli, että pyrin saavani ryhmän jäsenet mahdollisimman luovaan tilaan. Mahdollistavani näin elämyksiä taiteen parissa, ilman varsinaista suorittamisen pakkoa. Kukaan ei aluksi voinut täysin sanoa, millaiseksi projekti ikäihmisten parissa muotoutuisi. Ajattelin, että yksi tärkeä tutkimusmetodi tulisi olemaan ryhmäläisten haastattelu. Suunnitelmissani oli haastatella heitä prosessin eri vaiheissa, jolloin saisin mahdollisimman hyvän kuvan heidän kokonaiskokemuksistaan. Toivoin, että he kokevat haastattelut miellyttävänä osana prosessin kulkua. Näin myös heille jäisi yhteisestä projektistamme laajempi dokumentti, sillä aion jättää yhden kopion opinnäytteestäni muistoksi Wilhelmiinaan.

Olennaista näyttelyprojektissa oli myös riittävä valokuvaaminen. Kuvat kertovat prosessista hyvin paljon ja näin pystyin kokoamaan prosessista myös kuvallisen dokumentaation kirjallisen työn rinnalle. Oli suotavaa, että taiteilijaryhmän jäsenet suhtautuivat myös valokuvaamiseen myönteisesti, sillä kuvat toimivat kirjallista osiota tehdessä myös eräänlaisena muistinvirkistysenä. Minulle oli tärkeää saada myös lupa käyttää kuvia heidän teoksistaan osana opinnäytteeni kuvallista puolta.

Taidenäyttelyn tekeminen ajatuksena voi jo saada aikaan tietynlaisia suoritukseen ja laatuun liittyviä paineita. Teoksen asettaminen näytteille, asettaa sen myös alttiiksi muiden ihmisten arvostelulle ja mielipiteille. Toisaalta uskon, että mitä vapaampaa tekeminen on, sitä vapaampi on myös kädenjälki. Tämä toteamus perustuu pitkälle omassa taiteellisessa työskentelyssä oppimaani. On myös luonnollista, että välillä itse tekeminen takkuaa niin paljon, että on parempi pitää tauko ja pyrkiä vapauttamaan itsensä liiasta yrittämisestä. Jälki saattaa olla muutoin kovin tukkoista.

Ensimmäisen kerran työskentelytila Wilhelmiinan toisessa kerroksessa.

Inkeri Sava kirjoittaa osuvasti tästä liiasta yrittämisestä ja mielen rauhasta ja levosta

”Mieli on jatkuvassa levottomassa liikkeessä, se on ”rauhaton sielu”. Usein tämä on ilmentymää ahdistuksesta, turvattomuudesta ja osattomuudesta. Mistä siis on kiinni se, milloin jää levottomaksi, tulee jopa hulluksi, ja milloin löytää suuntansa, mielen ja merkityksen, jota kohti suunnistaa? Liika yrittäminen ja pakko salpaavat mielen. Sen tekee myös kiire. Mieli täyttyy niistä eikä ole vapaa luovaan liikkeeseen. Kuulen myös nykyajan tehokkuusvaatimuksien ja

niiden mukanaan tuoman elämäntavan vaativan huodon. Toiset pyörivät niiden rattaissa, toisilla taas ei ole mahdollisuuksia. Jotkut tekevät valinnan ja hyppäävät pois. Voi olla, että lopulta vain viimeksi mainituilla on mahdollisuus mielen vapauteen. " (Sava, 2007, s. 86)

Onko niin, että ikäihmisistä kootun taiteilijaryhmän keskuudessa tehokkuus ei ole enää vallitsevana mantrana? Kenties myös tätä kautta luovalle tekemiselle voi olla vanhemmalla iällä sopivasti tilaa ja tilausta. Vaikka iän karttuminen ei takaa sitä, etteikö mieli voisi olla myös ahdistunut, se saattaa antaa tilaa sellaiselle kuvataiteelliselle tekemiselle, johon elämän aikana ei ole kiireen tai muiden seikkojen takia ollut mahdollista paneutua.

2.1.1 Kvalitatiivisesta tutkimuksesta

Keräsin tietoa nauhottamalla löyhästi etukäteen teemoitettua haastattelua ja kirjaamalla ylös epävirallista keskustelua ja tapaamiskerroilla esiin tulleita asioita. Keijon haastattelu jäi ainoaksi nauhoitetuksi haastatteluksi, sillä koin saavani tarpeeksi tietoa käyttööni lukuisista epäformaleista haastatteluista. Litteroin myös Keijon haastattelun ja poimin siitä osia opinnäytteeni loppuosaan. Lisäksi teetin taiteilijaryhmälle lopuksi kirjallisen kyselyn (Liite lopussa), jotta sain kattavamman otoksen heidän mielipiteistään koskien yhteistä projektiamme.

Kvalitatiivisella tutkimuksella tarkoitetaan laadullista tutkimusta. Siinä aineiston hankinta ja tulkinta ovat ei-numeerisia. Kvalitatiivisen tutkimusaineiston keräämiseen käytetään usein metodina haastatteluja. Ne voivat olla tosin osin terapeuttisiakin tiedonhallinnan tarkoituksen lisäksi. Eri haastattelutyyppienä käytetään muun muassa teemahaastattelua ja avointa haastattelua. Teemahaastattelussa haastattelu kohdennetaan tiettyihin teemoihin eli useampia aihepiirejä on tällöin määritelty. Avoimeen haastatteluun on puolestaan valittu jokin aihe, josta puhutaan. Tätä metodia käytetään usein silloin, kun tutkimuskohde on arkaluontoinen. Avoimessa haastattelussa aihe voi tarvittaessa rönsyillä. Haastattelijan rooli on olla aktiivisena kuuntelijana, jolloin hän ei yleensä pysty keskittymään muistiinpanojen tekemiseen. Avointa haastattelua tehtäessä haastattelijan apuna on yleensä tästä syystä nauhuri tai video.

Omassa työssäni haastattelin Keijoa niin, että olin aiemmin miettinyt hieman runkoa haastattelulle. Tuon kerran nauhoitin keskustelumme, josta nostan pääkohtia esiin luvussa 4.0 Töheartää sen minkä töheartää. Osan epäformaaleista haastatteluista kirjasin pääkohtineen ylös tapaamiskertamme jälkeen.

Laadullisessa tutkimuksessa syvähaastatteluja tehtessä esimerkiksi psykoanalyysissa haastattelijalta vaaditaan erityistä osaamista ja kokemusta. Tyypillistä haastattelujen toteuttamiselle on se, että niitä tehdään useita. Haastattelujen jälkeen lausunnot litteroidaan eli kirjoitetaan puhtaiksi. Vastaukset on

kirjoitettava sellaisenaan ja esimerkiksi kirosanat, murre yms kirjoitetaan ylös siinä, missä kaikki muukin. On sanottu, että haastattelut muistuttavat parhaillaan ystävien välistä keskustelua.

Vaikka en voi sanoa olevani haastattelijana kovin kokenut, vaikutti Keijon haastattelu ystävien väliseltä keskustelulta, ainakin sen avoimuuden puitteissa. Oli hienoa huomata, että niinkin lyhyen tuttavuuden jälkeen moni taiteilijaryhmäläisistä kertoi mielellään omista ajatuksistaan ja kokemuksistaan. Koin saavuttaneeni luottamuksellisen suhteen suurimpaan osaan ryhmämme jäsenistä.

Tulkittaessa kvalitatiivin menetelmin saatua aineistoa on hyvä huomata kielellisten ilmaisujen merkityksen liittyvän olennaisesti tulkintaan. Kvalitatiivisessa tutkimuksen luotettavuutta puntaroidessa on hyvä huomata, ettei siinä ole sellaisenaan myöskään validiteettia, eikä rehabiliteettia. Laadullisen tutkimuksen kohdalla puhtaan rehabiliteetin sijaan pysyvyydestä.

Kvalitatiivisia tutkimustyyppejä on useita. Näitä ovat sisällön analyysi, diskurssianalyysi, toimintatutkimus, fenomenografinen tutkimus, elämäkertatutkimus ja etnografinen tutkimus. Fenomenografisessa tutkimuksessa pyritään tutkimaan ihmisen tulkintoja tietyistä asioista, esimerkiksi vanhemmuustutkimus. Tapaustutkimuksesta voitaisiin mainita esimerkiksi historian tutkimus. Toimintatutkimusta käytetään, kun halutaan kehittää vaikka organisaation toimintaa. Etnografisessa tutkimuksessa on kysymys toisen tutkimisesta, esimerkiksi luonnon kansojen elämän tutkimus tai tutkimus roolipelien pelaajista. Omassa työssäni käytin refleksiivistä etnografiaa, joka on yksi etnografisen tutkimuksen muoto.

2.1.2 Etnografisesta tutkimuksesta

Etnografisella tutkimuksella tarkoitetaan laadullista tutkimusmenetelmää. Sen tavoitteena on ymmärtää ihmisen toimintaa. Etnografiaa käytetään varsin useilla eri tieteenaloilla, joilla halutaan tutkia eri yhteisöjen kulttuuria, järjestelmiä ja ihmisten toimintaa tietyssä ympäristössä. Etnografiselle tutkimukselle on tyypillistä, että tutkija viettää aikaa tutkimansa yhteisön parissa. Tässä ideana on kohteen havainnointi mahdollisimman läheltä aivan henkilökohtaisella tasolla, tutustuminen tutkittavaan yhteisöön ja oppiminen. Etnografiaa voidaan pitää enemmänkin tutkimuksen tyylinä varsinaisen tiedonkuruumenetelmän sijaan.

(<http://www.cs.uta.fi/usabsem/luvut/5-Vuorinen.pdf>)

Ikäihmisten parissa tekemässäni taidenäyttelyprojektissa pyrkimykseni oli jatkuvan havainnoin kautta saada kuvaa siitä, kuinka projekti vaikutti asumispalvelukeskuksen asiakkaisiin. Tutkimani ympäristö oli selkeästi rajattu Wilhelmiinan tiloissa tapahtuvaksi toiminnaksi. Etnografialle

tyypillinen henkilökohtainen ote tutkimuskohteeseen oli minulle jatkuvasti luonnollisena osana näyttelyprojektiamme. Pyrin projektin aikana jatkuvasti ymmärtämään ikäihmisten maailmaa, heidän ajatuksiaan ja tunteuksiaan. Pyrin myös ymmärtämään sen, että heistä jokainen on myös yksilö ja tätä kautta halusin oppia tuntemaan heitä mahdollisimman hyvin yhdessä vietetyn ajan puitteissa.

Tutkijan rooli korostuu etnografisessa tutkimuksessa, sillä tutkimusaineisto perustuu pitkälti tutkijan tekemiin haastatteluihin ja osallistuvaan havainnointiin. Etnografisessa tutkimuksessa tutkittavista ihmisistä käytetään myös nimitystä informantti (informant). Tämä tarkoittaa sananmukaisesti välittäjää tai tiedon antajaa ja kuvaa näin hyvin tutkittavan ihmisen roolia.

(<http://www.cs.uta.fi/usabsem/luvut/5-Vuorinen.pdf>)

Tiedostan, että oma roolini taidenäyttelyprojektin vetäjänä oli siinä määrin korostunut, että tuskin vastaavaa näyttelyä olisi ilman ideaani toteuttu. Näyttelystä tuli varmasti osittain juuri sen näköinen, kun tuli, koska olin vaikuttamassa väreihin, aiheisiin ja itse työskentelyn ohjaukseen. Toisaalta ilman taiteilijaryhmää ei koko näyttelyä olisi ollut, vain se olisi jäänyt vain ajatuksen tasolle. Tässä mielessä ikäihmiset toimivat hyvinä tiedonantajina siinä, kannattiko idea ja toimiko toteutus.

Ollakseen etnografinen tutkimus, tutkimuksen tulisi Atkinsonin ja Hammarsleyn mukaan sisältää tiettyjä ominaisuuksia, tai ainakin joitakin niistä (1994, 248. Metsämuuronen, 2000, sivu 19). Näitä ovat

”voimakas halu tutkia perusteellisesti tietyn sosiaalisen ilmiön luonnetta enemmän kuin muodostaa hypoteeseja niistä, pyrkimys tai taipumus työskennellä ”ei-strukturoidun ” aineiston kanssa, ts. aineistoa ei koodata suljettujen analyttisten kategorioiden mukaan, tutkitaan pientä määrää tapauksia, ehkä vain yhtä, aineiston analyysi sisältää julki tuodun tulkinnan inhimillisen käyttäytymisen merkityksestä ja funktiosta. ” (Metsämuuronen 2000, s. 20)

2.1.3 Tiedonkeruumenetelmistä

Keräsin tietoa näyttelyprojektimme aikana kirjoittamalla jokaisen tapaamiskerran jälkeen projektipäiväkirjaa siitä, mitä olimme tehneet ja mistä olimme keskustelleet. Kirjasin ylös myös joitain esiin tulleita kommentteja ja ajatuksia niin työskentelyyn, kuin muihinkin aiheisiin liittyen. Epäformaalit haastattelut edustivat laajinta osaa tiedonkeruumenetelmissäni. Formaaleille haastatteluille en näyttelyprojektin edetessä enää nähnyt niin suurta tarvetta, sillä taiteilijaryhmäläiset toivat työskentelyn lomassa hyvin esiin omia mietteitään projektia koskien.

Näyttelyprojektin lopuksi halusin jakaa kaikille kyselylomakkeet, jotta sain kaikilta mielipiteen projektin loppupuolelta talteen. Kaikki paitsi yksi osallistujista täyttivät sen. Kyselylomakkeiden pohjalta lähes kaikki vaikuttivat olevansa tyytyväisiä näyttelyprojektin kulkuun. Yksi haastatelluista olisi kaivannut minulta napakampaa otetta työskentelyn ohjaamiseen, muut olivat työhöni tyytyväisiä.

Etnografista tutkimusta tehdessä osallistuvaa havainnointia pidetään erittäin keskeisenä kenttätöön tiedonkeruumenetelmänä. Osallistuva havainnointi voidaan jakaa vielä neljään eri päätyyppiin sen, mukaan onko tutkija sivusta katsovan tarkkailijan roolissa, onko hän vuorovaikutuksessa tarkkailtavan kohteen kanssa ja sen mukaan onko tutkijan rooli julkinen vai ei. Nämä neljä osallistuvan havainnoinnin päätyyppiä ovat havainnoija osallistuja, täydellinen havainnoija, osallistuja havainnoija ja täydellinen osallistuja. (<http://www.cs.uta.fi/usabsem/luvut/5-Vuorinen.pdf>)

Tutkimuksen tavoitteiden ja tutkijan roolin ollessa julkisia tutkittavalle kohteelle on kyseessä tilanne, jossa tutkija on osallistuva havainnoija. Tässä roolissa on kuitenkin haaste, sillä tutkijan mielenkiinnon kohteet ja toiminta eivät välttämättä kuitenkaan ole julkisia, vaikka kohde tietäisikin hänen olevan tutkijan roolissa. Tässä havainnointityypissä ongelmaksi saattaa muodostua tutkittavien kohteiden suhtautuminen tutkijaan tai itse tutkimukseen. Tutkittavat kohteet voivat olla nimittäin haluttomia yhteistyöhön tai suhtautua koko tutkimukseen epäluuloisesti, joka puolestaan vaikeuttaa aineiston keruuta. (<http://www.cs.uta.fi/usabsem/luvut/5-Vuorinen.pdf>)

Ajatellessa näyttelyprojektiamme olin selvästi osallistuva havainnoitsija. Toisaalta olin koko ajan avoin siitä, miksi tein projektia ryhmäläisten kanssa, mutta itse tutkimuskysymyksestä emme sen tarkemmin heidän kanssaan puhuneet. En tiedä johtuiko se keskittymisen suuntautumisesta itse töiden tekoon, jotta näyttely tulisi todella valmiiksi, vai olinko itse kenties vaitelias puhumaan itse kirjallisen työn sisällöstä tuossa vaiheessa selkeästi mitään. Olen työstänyt tutkimustani osittain ensin kirjaamalla ennakko-olettamuksiani projektista, sitten projektipäiväkirjaa pitämällä ja lopuksi nyt kokoamalla teoriaa ja käytäntöä analysoimalla yhteen.

Alustaessani työryhmän toimintaa kerroin avoimesti itsestäni, taustastani ja aikeistani. Sanoin olevani kiinnostunut tutkimaan sitä, millainen taidenäyttelyprojektista tulisi heidän kanssaan. Luovuuden teemastakin mainitsin jotain. En usko olleeni ensimmäiselle kerralla kovin selkeä siinä, mistä todellisuudessa projektissa tulee olemaan kyse, mutta tuo mahdollinen epäselvyys ei onneksi karkoittanut osallistujia projektista pois.

Apuna tapaamisten havainnoimiseen käytin kameraa. Riittävän dokumentoinnin arvioin jo alusta lähtien olevan suunnattomana apuna opinnäytteen kirjallista osiota tehdessäni. Myös projektipäiväkirjan kirjoitus on osoittautunut kullan arvoiseksi, sillä tuntui täysin mahdottomalta muistaa sitä, mitä kunkin tapaamiskerran yhteydessä tapahtui.

3.0 Yleistä Wilhelmiinasta

Aivan ensimmäinen tapaaminen projektia koskien oli 21.2.2011, jolloin esittelin oman ideani Wilhelmiinan asumispalvelukeskuksen vapaa-ajan ohjaajalle Iris Landströmille ja tiedustelin, olisiko Wilhelmiina sopiva paikka ideani toteuttamiseen. Taidenäyttelyprojekti lähti suhteellisen vaivattomasti liikkeelle, sillä sain Wilhelmiinasta heti myönteisen vastaanoton. Olin tuolloin käynyt muiden syiden takia Wilhelmiinassa muutaman kerran ja saanut talosta kuvan miellyttävänä ja siistinä paikkana. Miina Sillanpään Säätiö rakennutti suuret toimitilat Helsingin Pikku Huopalahteen vuonna 1995. Nämä ikäihmisten palvelutilat nimettiin Asumispalvelukeskus Wilhelmiinaksi. Wilhelmiinan kotisivuilla todetaan, että sieltä

”löytyy aktiviteetteja ja mahdollisuuksia edistämään niin henkistä kuin fyysistäkin hyvinvointia. Wilhelmiinassa inhimillisyys, ystävällisyys ja ihmisten kunnioittaminen yhdistyvät terveydenhuollon vankkaan asiantuntemukseen. Tavoitteenamme on toimintakyvyn tukeminen eri ikävaiheissa. Yhdessä tekemisen kulttuurilla rakennetaan yksilön hyvinvointia.” (<http://wilhelmiina.fi/fin/wilhelmiina/>, katsottu 10.10.2011 klo 10.00)

Wilhelmiinan takana toimivan Miina Sillanpään säätiön arvot vaikuttivat myös siihen, että tulin tarjonneeksi näyttelyprojektini ideaa ensisijaisesti heille. Miina Sillanpään säätiöllä on muun muassa taidekokoelma, jolla he uskovat vaikuttavansa asiakkaiden henkiseen kuntoutukseen. Taideteoksia on hankittu tiloihin tuomaan nautinnollisia hetkiä niin henkilökunnalle, kuin asukkaillekin. Ajattelin ideoimani näyttelyprojektin sopivan tähän kulttuuria arvostavaan tilaan varsin hyvin.

Wilhelmiinan asumispalvelukeskuksessa asuu 130 ihmistä. Muistiyksikössä ja Kotiryhmäasunnoissa asukas saa tukea osaston henkilökunnalta ympäri vuorokauden. Wilhelmiinaan on mahdollista hakeutua myös lyhytaikaiselle kuntoutus- tai virkistymisjaksolle. Huonevaihtoehtoja on niin yhden kuin kahdenhengen huoneissa. Wilhelmiinassa pystytään vastaamaan myös äkilliseen hoiva-asumisen tarpeeseen. Lisäksi asumispalvelun välittömästä läheisyydestä löytyy 37 vuokra-asuntoa yksiöistä kolmioon. Nämä vuokra-asunnot ovat hyvä ratkaisu asukkaille, jotka ovat omatoimisia ja haluavat ostaa Wilhelmiinan tarjoamia palveluja tehdäkseen elämänsä vielä helpommaksi. (<http://wilhelmiina.fi/fin/palvelut/asuminen/> katsottu 10.10.2011 klo 10.22)

Tutustuttuani hieman Wilhelmiinaan niin kotisivuja katsomalla, kuin käymällä tiloissa tuntui jotenkin luontevalta lähteä tarjoamaan ideaa heille. Vapaa-ajan ohjaajan kanssa löysimme yhteisen sävelen heti ja minulle tuli tunne siitä, että projekti on todella mahdollinen toteuttaa kyseisessä talossa. Wilhelmiinan askartelutiloista löytyi jo jonkun verran sopivia maaleja, pensseleitä, kankaita, villaa ja maalaustelineitä käytettäväksemme, joten kaikkea ei tarvinnutkaan hankkia. Tämä puolestaan helpotti työskentelyn aloittamista suunnattomasti.

3.1 Kuinka tehdä osallistuminen mahdollisimman helpoksi?

Ennen varsinaista projektin aloittamista keskustelimme vapaa-ajan ohjaaja Iris Landströmin kanssa sopivasta projektin pituudesta ja sovimme avajaisten ajankohdan jo valmiiksi. Työskentelykertoja oli ryhmän kanssa kahdeksan, joista sovimme Iriksen pitävän yhden, kun en päässyt muiden töiden vuoksi paikalle. Ajattelimme molemmat, että viikottaisesta tapaamisrytmistä kannattaa pitää kiinni. Hänen kanssaan he tekivät silkkimaalauksella huivit. Annoin hänelle vapaat kädet sen suhteen, mitä he tuolloin tekisivät. Ensimmäinen tapaaminen ryhmän kanssa oli 20.7.2011 ja viimeinen tapaaminen oli 7.9.2011. Avajaiset olivat lauantaina 10.9.2011. Itse työskentelyaika oli noin tunnin, jonka aikana ryhmäläiset saivat annetut tehtävät valmiiksi. Emme sopineet varsinaista lopetusaikaa, vain jokainen sai olla mukana niin kauan, kun hyvältä tuntui.

Olin valmistelemassa jokaista työskentelyä jo hyvissä ajoin, sillä ajattelin näin tekeväni osallistumisen mahdollisimman vaivattomaksi heille. Kaksi ensimmäistä työskentelykertaa olimme toisen kerroksen olohuonetilassa, sillä se tuntui valoisaalta ja kaikki pääsivät paikan päälle suhteellisen vaivattomasti. Loput tapaamisistamme olimme toisen kerroksen keskiosassa olevassa oleilutilassa, sillä siellä tuntui olevan paremmin myös pöytätilaa ja tilaa liikkua paremmin.

Wilhelmiinan alakerrassa on myös erillinen askartelutila, mutta päätin jo ennen projektin alkua, että emme käyttäisi kyseistä tilaa, sillä sinne saapuminen saattaisi olla turhan vaivanloista. En välittänyt siitä, kuinka vaivanloista kaikkien tarvikkeiden siirtäminen toiseen kerrokseen olisi. Ajattelin tuovani näin mahdollisuuden osallistumiseen mahdollisimman vaivattomaksi. Askartelutilan käyttäminen olisi ollut toki itseni kannalta paljon helpompi ratkaisu. Onneksi Wilhelmiinan vapaa-ajan ohjaaja oli apunani kaikkien tarvikkeiden kokoon haalimisessa ja toiseen kerrokseen viemisessä. Hän myös löysi tarvikkeille tilaa toisesta kerroksesta niin, ettei kaikkea tarvinnut viedä joka kerta pitkin taloa.

3.2 Ajatuksia uudesta aluevaltauksesta

Wilhelmiinassa pistin merkille sen valoisat tilat, joihin oli hyvin harkiten laitettu niin taide-esineitä, kuten ryijyjä ja joitain huonekaluja. Asukkaiden oleskelutilojen valtaus taideprojektin käyttöön tuntui ensin hieman haastavalta. Yritin olla aiheuttamatta kenellekään asukkaista mielipahaa, vaikka käytimmekin heidän omien huoneiden edustalla olevaa yhteistä tilaa. Kaiken kaikkiaan olin kahden ensimmäisen työskentelykerran aikana hyvin tietoinen siitä, kuinka ystävällinen pyrin olemaan kaikkia kohtaan. Niin ryhmän taiteiljoita, kuin talon muutakin väkeä. Se tuntuu näin jälkikäteen ajateltuna hyvin ymmärrettävältä, sillä menin hyvin lähelle heidän yksityistä tilaansa, heidän kotejaan. Näin ajateltuna pyrin välttämään turhia konflikteja kenenkään kanssa juuri olemalla joustava ja kuuntelemalla heitä.

Siirryttyämme kolmannella työskentelykerralla hieman kauemmas asukkaiden huoneista, toisen kerroksen aulatilaan tuntui myös oma olemiseni rentoutuvan. Koin, että emme ainakaan siellä ollessamme häiritse kenenkään päiväunia, tai vaikeuta turhaa liikkumista maalaustelineittemme kanssa. En aluksi halunnut kyseiseen tilaan, sillä siinä valo ei ollut yhtä vahva, kuin asukkaiden huoneiden lähellä olevassa oleskelutilassa. Lisäksi oli kerrassaan mukavaa kahdella ensimmäisellä kerralla, kun parvekkeen avonaisesta ovesta kävi leuto kesäinen tuuli ja auringon valoa tulvi sisään ikkunoista.

Ensimmäisten tapaamiskertojen tietynlaiseen jäykkyyteen liittyi niin oma jännitykseni siitä, kuinka itseään vanhempia ihmisiä tulee puhutella ja toisaalta se, etteivät kaikki ryhmän jäsenetkään tunteneet toisiaan entuudestaan. Ilmapiiri oli silti alusta alkaen miellyttävä. Ryhmäläisten keskittyminen oli hienoa ja kaikki osallistujat aloittivat annettujen tehtävien tekemisen yllättävän reippaasti. Yleinen ilmapiiri oli jokaisella tapaamiskerralla kaiken kaikkiaan aika iloinen ja omasta näkökulmastani katsottuna tekeminen vapautui heidän kohdallaan jokaisen kerran myötä.

Vieno ja Erkki ensimmäisellä työskentelykerralla.

3.3 Aikaisempia vastaavanlaisia kulttuuriprojekteja

Leonie Hohenthal-Antin esittelee kirjassaan muutamia vastaavanlaisia kuvataiteellisia projekteja ikäihmisen parissa. Hän huomaa, että Ruotsissa on jo 1980-luvulla pyritty kannustamaan ikäihmisiä tarttumaan siveltimeen. Hän ei kuitenkaan mainitse sen tarkemmin, millaisesta aktivointiprosessista on ollut kyse. Tärkeäksi Hohenthal-Antin nostaa ohjaajan kyvyn motivoida ja olla ryhmäläisille läsnä niin huumorin kuin ilonkin kautta. Suomessa puolestaan Helmi-kodissa taidemaalari Mika Vesalahti on saanut koottua ikäihmisten parissa kaksi näyttelyä vuosien 2001 ja 2006 välillä. Vesalahden ryhmässä on ollut tuolloin noin kahdeksan ihmistä ja maalausten aiheet ovat liittyneet vahvasti muistelutyöhön, vaikka osa taideryhmässä olleista onkin muistihäiriöisiä. Vesalahti on keskittynyt tekemään ryhmänsä kanssa akvarellitöitä, kenties juuri sen materiaalisten ominaisuuksien vuoksi. (Hohenthal-Antin, 2006, s. 61-62)

Musiikin tohtori, psykologi ja laulunopettajan Ava Numminen työskentelee puolestaan tällä hetkellä hoitolaitosten kulttuuritoiminnan edistämisen läänintaiteilijana. Hän on toiminut myös tutkimuskoordinaattorina Sibelius-akatemian Musiikki- ja hyvinvointi-hankkeessa. Numminen on kirjoittanut useita artikeleita koskien kulttuurin edistämistä ikäihmisten keskuudessa. Hän on keskittynyt työssään kulttuurityövälineiden käytön edistämiseen erityisesti pitkäaikaishoidossa työskentelevän henkilöstön parissa. Termillä kulttuurityövälineet hän tarkoittaa mitä tahansa ihmisen hyvinvoinnin kannalta mielekästä toimintaa kuten maalamista, leipomista, laulamista yms. Nummisen ajatuksena on edistää tietoutta siitä, kuinka lääkkeettömällä hoitomuodoilla voidaan edistää ikäihmisten hyvinvointia. Hän käy pitämässä työpajakoulutuksia hoitohenkilökunnalle ja luennoimassa eri hoitolaitoksista kulttuurityövälineiden käytöstä. Nummisen ydinajatuksena voitaisiin pitää ajatusta siitä, että kulttuurin käyttö ikäihmisten parissa ei tulisi olla mitään ylimääräiseksi hauskuudeksi tarkoitettua toimintaa, vain sen tulisi nivoutua luontevasti aivan arkiseen hoitotyöhön.

Numminen toteaa, että ottaen huomioon tutkimustulokset joissa todennetaan vaikka musiikin myönteinen vaikutus hyvinvointiin on erikoista, ettei näitä kulttuurivälineitä käytetä systemaattisemmin eri hoitolaitoksissa. Aivotutkimuksissa on pystytty osoittamaan, että muun muassa aivohalvauspotilaat hyötyvät mielimusiikkinsa kuuntelusta varsin monipuolisesti. ”Musiikin terapeutinen, mielialaa ja vireystilaa (Schellengerg ym. 2007) säätelevät käyttömahdollisuudet ovat jokaisen ulottuvilla, eivätkä edellytä mitään erityistä musiikillista osaamista” (Numminen, 2010, s. 3)

Numminen huomaa, että todennäköisempänä syynä lääkkeettömien hoitomuotojen käytön suppeudessa on Kivelän (2006) mukaan se, ettei vanhusten pitkäaikaissairauksien psykososiaaliseen hoitoon perehdytä lääkärikoulutuksessa yksinkertaisesti riittävästä. ”Lähes kukaan ennen 1990-lukua valmistuneista ja osa myöhemmin valmistuneista terveydenhuollon ja sosiaalistomien työntekijöistä ei ole peruskoulutuksessaan opiskellut gerontologiaa, geriatria tai gerontologista hoitotyötä (Kivelä 2006). ” (Numminen, 2010, s. 3)

Numminen toteaa kulttuurivälineiden olemassaolon tietoisuuden lisääntyvän hoitotyöalalla silti jatkuvasti. Hän nostaa esimerkiksi Miina Sillanpään-säätiön Muistaakseni laulan-hankkeen, jossa kehitetään musiikkipohjaisia kuntoutusmenetelmiä muistisairaille. Hankkeen tavoitteena on tukea heidän toimintakykyään ja motivoida myös lähiverkoston osallistumaan hoitoon musiikin avulla. Ideana on esimerkiksi laulaminen yhdessä muistisairaansa kanssa, mielimusiikin kuunteleminen ja muisteleminen musiikin parissa. Hankkeesta tuotetaan myös opaskirja musiikkimenetelmien

käyttämiseen, joten muistisairaiden omaisille tarjoutuu näin kenties vaihtoehtoisia tapoja kohdata muistisairas ihminen, jonka kanssa entisenlainen kommunikointi on voinut radikaalistikin vaikeutua. Kyseinen hanke toteutettiin myös Wilhelmiinan asumispalvelukeskuksessa. (Numminen, 2011 , s. 2)

Numminen on tehnyt väitöstudiumin aiheesta aikuisen laulamaan oppiminen (Numminen 2005). Hänen tutkimuksensa mukaan laulutaitoa voidaan kehittää oli henkilön oma lähtötaso millainen tahansa. Näin laulaminen voi olla tuottamassa hyvinkin monelle hyvinvointia edistäviä kokemuksia. Laulutaidon kehitys vaikuttaa puheäänien kehittämiseen, voi auttaa myös stressin hallinnassa hengitystekniikan kehityksen kautta ja kaiken kaikkiaan sen avulla ihminen saa keinoja monipuolisempaan itseimaisuuteen. Nummisen ajatus lähenee tässä mielessä paljon omaani laajentaessani ajatusta koskemaan myös kuvataiteen tekemistä. Olen hänen kanssaan yhtä mieltä siitä, että ihmisen ei tarvitse olla varsinaisesti lahjakas siinä kulttuurin alassa, jota hän haluaa harjoittaa. Tärkeintä on motivaatio ja into. (Numminen, 2010, s. 3)

Yksi esimerkki ikäihmisten kanssa tehdystä pitkäaikaisesta työstä on taiteilija Mika Helinin vetämät ikäihmisten taidepiirit, joita hän on ohjannut jo vuodesta 2008. Helin on keskittynyt pitämään ryhmät aika pieninä noin neljän hengen kokoisina, sillä hänelle on tärkeää olla aidosti läsnä jokaiselle ryhmään osallistuvalla. Hän haluaa mahdollistaa positiivisia kokemuksia myös vaikka vain keskustelujen avulla. Helin painottaa, että hänelle tuloksellisuus ei ole tärkeintä, vain työn ydinajatuksena on toisesta ihmisestä välittäminen. Helin huomaa. ”Välillä tuntuu, että länsimaaisessa yhteiskunnassa se olisi opeteltava uudestaan. Jokin tässä ajassa on omituista, kun ihmisarvo tuppaa unohtumaan.” (Kokkola, 2011, s. 47)

Mika Helinin mielestä kulttuurialan ihmisten ammattitaitoa tulisi hyödyntää aiempaa enemmän erilaisissa hoitolaitoksissa kuin palvelutaloissakin. Hän on itse työssään huomannut, kuinka vaikkapa dementoitunutkin vanhus on kehittynyt pajatyöskentelyn aikana piirtämitaidoissaan. Näkisin Helinin työn olevan juuri toisen ihmisen kohtaamista kulttuurin keinoin. Ava Numminen totesi taideterapian luennolla ei-kielallisten taitojen, kuten taiteen, musiikin ja runouden säilyvän ihmisellä vielä, vaikka kielelliset taidot heikkenisivätkin iän myötä. Näin ollen juuri näiden kulttuurivälineiden käyttö ikäihmisten parissa näyttäytyy entistäkin paremmin perustellulta. Identiteetin haurastuminen ikääntymisen myötä voitaisiin näin ollen ainakin osittain katkaista niin, että ihmiselle annettaisiin vaihtoehtoisia keinoja oman itsensä ilmaisuun ja autonomian tunteen säilyttämiseen. Nummisen esimerkki siitä, kuinka joissain laitosoiloissa ihminen saattaa menettää

tunteen oman elämänsä hallinnasta opitun avuttomuuden ja sitä kautta tulleen apatian kautta vaikuttaa hyvin hälyttävältä. Kyseessä ei tarvitse olla kuin se, että saa edes itse voidella leipänsä tai valita oman sokeripalansa muiden joukosta. (Numminen, 2011)

Numminen puhuu myös ihmisen peruspsykologisista tarpeista, joita ovat hallinnan, kyvykkyyden ja yhteenkuuluvuuden tarpeet. Näiden tarpeiden kautta tuntuu yksiselitteiseltä pohtia sitä ihmisen elämän arvoa, jonka tulisi toteutua myös vanhalla iällä. Numminen toteaa muistisairaana ihmisen päivän olevan usein täynnä epäonnistumisia. Tunteita siitä, kun asiat eivät suju niin kuin ennen. Tässä mielessä on tärkeää tuoda niitä kaivattuja onnistumisen kokemuksi myös heidän päiväänsä. Jos paidan pukeminen päälle ei onnistu, ei sen tarvitse tarkoittaa sitä, että ihminen ei voisi laulaa tai vaikka maalata. (Numminen, 2011) Kulttuurin keinoin ja myös luovuuden ylläpitämisen kautta, uskon ikäihmisten saavan juuri näitä kaivattuja onnistumisen kokemuksia, jotka parhaimmillaan tuovat identiteettiä sellaisia ominaisuuksia kuin, että ”olen kyllin hyvä, olen merkityksellinen.”

Jatta Kurppa on tehnyt osana omaa opinnäytetyötään Turun ammattikorkeakoulussa Perehdytyskansion kulttuurityötä ikäihmisten parissa tekeville. Hänen opinnäytetyönsä taustalla oli työharjoittelujakso, jonka tavoitteena oli tutustuminen päiväkeskuksien arkeen ja osallistuminen niissä pidettäviin taidetuokioihin. Hän käytti opinnäytteensä kokoamisessa myös keväällä 2009 tehtyjä puolistrukturoituja haastatteluja, joissa oli kartoitettu henkilökunnan ja taiteilijoiden kokemuksia Kulttuurilaturin toiminnasta. Kulttuurilaturi on puolestaan 2005 alkanut kansallisen aluekeskusohjelman (AKO) rahoittama Rauman seudun yhteistyöhanke, jonka toiminta keskittyi vuosia 2008 ja 2009 ikääntyneiden hyvinvoinnin lisäämiseen. Hanke päättyi Kulttuuriverkoston alaisena toimintana vuoden 2009 lopussa. Yhteistyössä Suomen Kulttuurivartti Oy:n kanssa vuonna 2008 toteutettiin pilottiprojekti, jonka tarkoituksena oli viedä taidetta Rauman seudun palvelukeskuksiin. Kulttuurilaturin projektipäällikkö Hannele Kolsio vastasi tuolloin kulttuuritoiminnan organisoinnista ja eri alojen taiteilijoiden ohjauksesta Rauman seudun kulttuurijohtajien kanssa. Hanke tuotti syksyllä 2008 Rauman seudun palvelukeskuksissa kuusikymmentäneljä kulttuurituokiota. Vuoden 2009 kevällä tuokioita oli viisikymmentäyhdeksän ja syksyllä 2009 seitsemänkymmentäkolme. Syksyllä 2009 kulttuurituokioihin osallistui runsaat 1200 henkilöä. Nämä tuokiot itsessään kestivät tunnista kahteen tuntiin. Hankkeen lisäksi niin syksyllä 2008 kuin syksyllä 2009 järjestettiin kulttuuri- ja hyvinvointisektorille suunnatut seminaarit ”Hyvinvointia kulttuurista, terveyttä taiteesta”, joihin oli koottu alan asiantuntijoita puhumaan kummaltakin alalta. (Kurppa, 2009, s. 1 ja 3)

3.4 Kurpan ja oman taideprojektini yhteisistä piirteistä

Jatta Kurppa toteaa oman opinnäytteensä aihevalinnasta:

”Opinnäytetyöni aihealueen valinnalla haluan omalta osaltani vaalia kulttuurin ja taiteen merkitystä ja nostaa se sille kuuluvaan arvoon myös hyvinvoinnin kontekstissa. Taide tulee nähdä yhteiskunnallisena hyödykkeenä, elämänsisältönä, joka tuottaa, säästää resursseja, ennaltaehkäisee, parantaa ja hoitaa.” (Kurppa, 2009, s. 1)

Aion seuraavaksi nostaa esiin muutamia hänen opinnäytteessään esiin tulleita asioita, joita tunnistan myös omassa taidenäyttelyprojektissani. Hän raportoi kulttuurituokioista esiin tulleita positiivisia ja negatiivisia asioita niin taiteilijan, kuin henkilökunnankin osalta. Yleisesti voidaan sanoa, että monet taiteilijat olivat hyvillään siitä, että pitivät tuokioita ikäihmisille. Talon henkilökunta oli ollut ammattitaitoista ja osallistunut myös taidetuokioon. Tätä henkilökunnan osallistumista tosin toivottiin myös taiteilijoiden puolelta lisää. Osa taiteilijoista onnistui tuomaan ikäihmisten kulttuuritoimintaan myös uusia toimintamalleja. Yleinen ilmapiiri oli taidetuokioiden osalta positiivinen ja niin taiteilijat, kuin henkilökunta näkivät yhteistyössä uusia mahdollisuuksia toimia yhdessä ja pitkäjänteisestikin (Kurppa, 2009, s. 7).

Kulttuurituokioista maksettiin tässä tapauksessa myös palkkaa taiteilijoille. Kaikki he saivat saman suuruista korvausta tehdyn työn suhteen. Tässä mielessä kulttuurituokiot toivat myös rahallista hyötyä paikallisille taiteilijoille. Oma taidenäyttelyprojektini perustui täysin vapaaehtoisuuteen ja kokeilunhaluun. Pidemmällä tähtäimellä toki jonkin näköisen korvauksen saaminen tehdystä työstä mahdollistaisi vastaavien projektien vetämistä paljon laajemmin.

Kurppa mainitsee taidetuokiossa esiin tulleiden kielteisien puolien koskevan lähinnä käytännön järjestelyjä, tilaratkaisuja ja informaation kulkua. Taiteilijat kokivat taidetuokioihin varatun ajan olevan välillä turhan lyhyt, kun henkilökunta puolestaan oli suurimmaksi osaksi sitä mieltä, että pidemmän tuokiot olisivat olleen ikäihmisille turhan rasittavia. Itse ratkaisin tämän ongelman pitämällä jokakertaisen tapaamisen sen pituisena, kuin silloinen tehtävän valmiiksi tekeminen kultakin ryhmäläiseltä vaati. Ajattelin, että yksilökohtaiset erot ovat myös ikäihmisten keskuudessa suuret. Toiset jaksavat keskittyä huomattavasti kauemmin, kuin toiset ja ihan vain päiväkohtainen vaihtelu voi olla suhteellisen suurta riippuen sen hetkisestä henkisestä ja fyysisestä vireydestä.

Henkilökunta olisi toivonut Kurpan mukaan aikaisempia yhteydenottoja taiteilijoiden taholta niin, että taiteilijat olisivat tienneet paremmin kyseisen ryhmän tilasta. Jatta Kurppa toteaa, että osalle

taiteilijoista ikäihmisten kanssa työskentely oli niin uutta, että he eivät tulleet kenties ajatelleeksi sitä, kuinka tärkeää on selvittää heidän resurssit ja mahdolliset toimintakyvyn rajoitukset. (Kurppa, 2009, s. 9) Omassa projektissani voin todeta astuneeni myös itselleni täysin vieraalle alueelle ikäihmisten pariin hakeutuessani, mutta tulin silti ajatelleeksi mahdollisia tekemisen rajoitteita aika paljonkin ennen projektin varsinaista aloittamista. Tiedustelin Wilhelmiinasta myös, että onko joitain asioita, joita olisi hyvä tietää etukäteen ja juuri ihan käytännön puolelta esimerkiksi sitä, kuinka kuuluvaa ääntä kannattaa heidän kanssaan käyttää. Tässä mielessä väittäisin Kurpan esittelemissä taidetuokioissa taiteilijoiden ajattelemattomuuden olleen yksi syy, mikäli he eivät etukäteen kyselleet omasta ryhmästään mitään.

Yhdeksi kielteiseksi asiaksi taiteilijat olivat kokeneet sen, että kulttuurituokioiden ajallisessa sijoittelussa ei ollut heidän mukaansa riittävästi joustoa (Kurppa, 2009, s. 8). Asumispalvelukeskuksen ohjelmaa rytmittää mielestäni ymmärrettävästi tietyt ruokailuajat ja muu vastaava arkipäiväinen toiminta, jonka ainakin itse koin aivan itsestäänselvänä ehtona oman projektin toteutumisessa. Tiedustelin Wilhelmiinan henkilökunnalta mikä voisi olla taidenäyttelyprojektissa paras viikottaisen näkemisen aika. Tulimme siihen tulokseen, että ennen iltapäiväkahvien tarjoilua oli paras ja aktiivisin ajankohta, sillä aamupäivisin ihan jo heräämiseen ja aamutoimiin saattoi kulua jonkin verran aikaa. Pidin itse myös järkevänä, että tapaamiset ryhmämme kanssa olivat aina samaan kellonaikaan. Näin koin saavuttavani tietynlaisen viikottaisen ja säännöllisen tekemisen rytmin.

Kurppa huomaa, että osa taiteilijoista olisi toivonut henkilökunnalta aktiivisempaa otetta ikäihmisten paikalle hakemisessa (Kurppa, 2009, s. 8). Tähän kohtaan minun on itse helppo yhtyä. En nimittäin kokenut voivani hakea jokaista ryhmäläistä yksitellen paikalle, sillä silloin itse tekemisen aloittaminen olisi viivästynyt rutkasti. Onneksi Wilhelmiinan vapaa-ajan ohjaaja Iris Landström oli osaltaan tuomassa taiteilijoita paikalle. Jonkun kerran henkilökuntakin toi heitä, mutta ymmärsin, että he tiesivät kyllä taidetuokioistamme jo etukäteen ja olisivat näin ollen voineet tuoda heidät joka kerta paikalle sovittuna aikana. Toisaalta oli myös päiviä, jolloin jollain ikäihmisistä sattui olemaan muuta ohjelmaa tapaamisemme kanssa päällekkäin, joten tuolloin heidän poissaolonsa oli oikein ymmärrettävää.

Kurppa sanoo myös, että toiset taiteilijoista olisivat toivoneet henkilökunnalta osallistumista kulttuurituokioiden kulkuun (Kurppa, 2009, s. 8). Itse en kokenut sellaista tarvetta ollenkaan. Toisaalta vapaa-ajan ohjaajan läsnäolo ainakin ensimmäisillä kerroilla oli aivan korvaamaton apu,

sillä hän tunsu ryhmäläiset jo entuudestaan ja loi näin osaltaan vapautuneempaa tunnelmaa työskentelyymme. Hän auttoi myös siveltimien pesussa ja värien annostelussa yms. Muuta henkilökuntaa en olisi ihan jo tilankin rajallisuuden vuoksi paikalle enää toivonut.

Jatta Kurppa huomaa myös, että turhia lisäjärjestelyjä aiheutti se, että jotkut taiteilijoista saattoivat perua tapaamisen hyvin lyhyelläkin varoitussajalle. Hän toteaa:

”Vaikuttaakin siltä, että taiteilijat eivät osanneet suhtautua vanhuksiin kohderyhmänä kuin tavalliseen yleisöön. Tästä viestittivät taiteilijoiden viime hetken peruutukset, joita tuskin muiden kohderyhmien kohdalla tapahtuisi. Mielestäni tässä näkyy se, että vanhuksille suunnatun taide- ja kulttuuritoiminnan arvostus ei ole samalla tasolla kuin muu vastaava toiminta. On tärkeää tiedostaa vanhusten taide- ja kulttuuritoimintaan liittyvä arvokysymys.

”(Kurppa, 2009, s. 10)

Itselläni ei olisi tullut mieleeni perua sovittuja taapaamisia. Se olisi osaltaan vienyt mielestäni koko toiminnalta pohjan. Samalla olisin antanut itsestäni kuvan suhteellisen epäluotettavana ihmisenä, jonka sanomisiin ei kannatakaan luottaa. Toivoessani taiteilijaryhmäläisiltä avoimuutta tekemisen ja olemisen suhteen, sen toteutumiselle oli ensiarvoisen tärkeää, että he pystyivät luottamaan siihen, että olen paikalla sovittuna aikana heidän vuokseen. Aivan maalaisjärjellä ajateltuna keskinäisen luottamuksen ja kunnioituksen saavuttamiselle on edellytyksenä se, että pitää kiinni sovituista päämääristä ja ajankohdista itse. Muuten on mielestäni turha odottaa sitä keneltäkään muultakaan.

Yhdeksi konkreettiseksi parannusehdotukseksi Kurppa nostaa Perehdytyskansiossaan sen, että ikäihmisiä tulisi rohkaista aktiivisemmin osallistumaan kulttuurin pariin. Hän toteaa ikäihmisten olevan monesti kohdatessan uusia toimintatapoja ”hitaasti syttyviä”, mutta innostuessaan hyvinkin aktiivisia tekijöitä. (Kurppa, 2009, s. 10) Luovuutta on- projektissa tunnistin joltain osalta tämän rohkaisun tärkeyden. Varsinkin projektin alkuvaiheessa koin erittäin tärkeäksi kannustaa heitä yrittämään ja osallistumaan. Osa ryhmäläisistä sitoutui itse toimintaan työskentelykertojen myötä niin hyvin, että rohkaisun tarve tältä osin väheni. Toisaalta tapaamiskertojen myötä rohkaisin entistä vapaampaan ilmaisuun, joka varmasti myös auttoi heitä tilanteeseen heittäytymisessä. Jos otan esimerkiksi vaikka viimeisen aiheen ”Omakuva”, joka sai alkuun monessa ryhmäläisessä aikaan ajatuksen siitä, että aihe on liian vaikea. Toisaalta hetken miettyään aihe koettiin hyvin palkitsevana ja se haastoi heitä mielestäni sopivasti paljastamaan itsestään entistä enemmän myös muille ryhmäläisille.

Kurpan parannusehdotuksissa oli myös ajatus siitä, että taidetyöskentely olisi pitkäkestoisempaa (Kurppa, 2009, s. 10). Uskon, että suhteellisen pitkäkestoisella työskentelyllä saadaan myös laadullisesti parempia kokemuksia kulttuurin parissa. Yhden tai kahden kerran tapaamisen näkisin olevan vain pieni pintaraapaisu, jonka aikana tuskin kovin moni ikäihminen ehtii edes päästä kiinni itse tekemisestä niin hyvin kuin hieman pidemmällä aikavälillä voisi. Toisaalta taas ajattelen, että parikin kertaa kulttuuritoimintaa on parempi, kuin en yhtään.

Jatta Kurppa toteaa:

”Tulevaisuudessa vanhusten määrän kasvaessa, tarvitaan varmasti entistä enemmän niitä resursseja, joita taide- ja kulttuuritoiminnan yhteydessä on tarjolla. Uskon, että tulevaisuudessa toimintakykyä ylläpitävässä ja ennaltaehkäisevässä toiminnassa taidemenetelmillä on erityisen merkittävä rooli. On tärkeää ymmärtää vanhukset ja heidän kykynsä ja kokemuksensa todellisena voimavarana, jonka valjastaminen rikastuttaa kaikkia osapuolia monella tasolla.” (Kurppa, 2009, s. 10)

Tässä kohtaa on mukavaa huomata, että hän on päätenyt pohdinnassaan hyvin samankaltaiseen ajatteluun kanssani, vaikka hänen opintonsa ovat sosiaalialalta. Tämän voisi nähdä eräänlaisena yhtymäkohtana, kuinka sosiaali- ja taidealan ihmisen ajatukset menevät hyvällä tavalla samoille linjoille. Tämä antaa viitteitä osaltaan siitä, kuinka paljon tulevaisuudessa yhteistyöllä eri alojen parissa voidaan olla parantamassa laadullisesti ikäihmisten pääsyä kulttuurin pariin. Muutoksia tarvitaan ajattelussa niin, että kulttuuri sitoutettaisiin aivan itsestään selväksi osaksi ikääntyneiden arkea.

Jatta Kurppa kirjoittaa luovuudesta:

”Oman luovuuden löytäminen ja toteuttaminen ei ole iästä kiinni. Jokaisen vanhuksen luovuus on parhaimmillaan itsensä toteuttamista. Silloin ei tarvitse murehtia tai kiinnittää mitään huomiota luovan työn tulokseen vaan voi nauttia tekemisen ilosta. Ihmisen tulee antaa itselleen lupa tehdä itseään kiinnostavia asioita.” (Kurppa, 2009, s. 34)

Lisäksi hän kuitenkin huomaa, että luovuudesta ei saa tulla pakkoa, jos ikäihminen ei koe siihen itse tarvetta. Mutta jos oletamme, että luovaksi tekemiseksi voidaan käsittää niin puutarhanhoidon, kuin vaikka kutomisen, niin on hankala keksiä ihmistä, joka ei olisi jostain luovasta tekemisestä

kiinnostunut. Ymmärrän Kurpan ajatuksen siitä, ettei luovuus saisi olla kuitenkaan taakkana ikäihmiselle, mutta luulen, että sen tukemisen puute on suurempi taakka niin yksilölle kuin yhteiskunnallekin.

Seuraavassa otteessa olen Jatta Kurpan kanssa yhtä mieltä:

”On tärkeää varmistaa, että työntekijät hallitsevat riittävästi luovia, innovatiivisia auttamistapoja, jotka konkreettisesti tukevat vanhuksen toimintakykyä päivittäisissä toiminnoissa. Tarvitaan yhteisiä toimintamalleja ja periaatteita, joita noudattamalla tuetaan vanhuksen omatoimisuutta ja vähennetään vanhuksen arkipäivän yksitoikkoisuutta.” (Kurppa, 2009, s. 34)

Osa asumispalvelukeskuksien rutiineista on hyvin ymmärrettäviä, mutta uskon vaihtelun piristävän koko keskusta aina sen työntekijöistä asukkaisiin. Totutut käytännöt hoitotyössä voisivat saada lisämaustetta vaikka pienillä laulu- ja tarinatuokiolla. Pääsääntöisesti tuntui siltä, että ikäihmisillä olisi suhteessa enemmän kerrottavaa ja keskusteltavaa, kuin kukaan ehtii tai haluaa kuunnella. Siksi iloisella yhteistoiminnalla voitaisiin kenties lisätä asumisviihtyvyyttä ja vähentää mahdollista yksinäisyyden kokemusta. Ikäihmisten yksinäisyydestä puhutaan nykyään paljon. En tiedä, kuinka todellinen ongelma se on vaikka Wilhelmiinan asumispalvelukeskuksessa, jossa tuntuu olevan mahdollisuuksia toisten ihmisten kohtaamiseen niin kulttuurin, kuin vaikka lounaan syönnin yhteydessä. Yksinäisyyden tunnetta voitaisiin vähentää tuomalla samassa tilanteessa olevia yhteiseen toimintaan ja kenties rohkaisemalla vuorovaikutukseen. Uskon vertaistuen olevan tärkeää myös vanhemmalla iällä, jolloin elämän ajallinen rajallisuus tulee kenties konkreettisemmin vastaan.

3.5 Mistä taidenäyttelyprojektissa oli kyse?

Haluan tehdä eron kuvataideopetuksen, terapeuttisen kuvantekemisen ja taideterapian välillä. Omasta näkökulmasta näyttelyprojektissani oli kyse osittain terapeuttisesta kuvan tekemisestä. Terapeuttisena kuvan tekemisenä se toimi niille taiteilijaryhmäläisille, jotka kokivat tekemisen terapeuttisena. Terapeuttisuuteen ei kuitenkaan voida pakottaa, joten kyseessä on tällöin ihmisen oma kokemus asiasta.

Kuvataideopetus on yleensä peruskouluissa pakollista, sisältäen opetuksellisia visuaaliseen ilmaisuun tai kuvantekemiseen liittyviä tavoitteita. Sille on hyvin leimallista arviointi ja luokkatila, jossa opettaja on läsnä. Näyttelyn tekemisessä ei ollut siis kyse kuvataideopetuksesta. Taideterapeutin kuvan tekeminen puolestaan on vapaaehtoista. Se voi tapahtua niin yksin, kuin ryhmässä. Mikäli kyse on ryhmässä tapahtuvasta terapeuttisesta kuvan tekemisestä on olennaista, että henkilö tuntee ryhmän olevan riittävän turvallinen. Terapeuttisessa kuvan tekemisessä kokemus voi olla parhaillaan sisäisesti palkitseva. Ihminen pystyy itse määrittelemään onko näin vai ei. Tässä mielessä voidaan ajatella, että taiteilijaryhmästäni osalle tekeminen näyttäytyi myös terapeuttisena, riippuen henkilön itsensä kokemuksesta.

Taideterapiaan hakeutumista puolestaan kuvaa usein niin sanottu sisäinen tarve tai pakko saada apua omissa ongelmissa. Taideterapiassa on läsnä vahvasti terapeutti, jonka kanssa asiakas voi määrittää terapian tavoitteita tarvittaessa. Taideterapiassa kokemus tulee jaetuksi ja vastaanotetuksi. Olennaista on huomata, että myös tilan täytyy olla suljettu ja häiriötön. (Wilhelmus, 2011)

”Vaikka taiteella voi olla yhteisöllisyyttä lisääviä merkityksiä, kyse lienee kuitenkin enimmäkseen yksilön sisäisistä prosesseista – sisäisestä eheytymisestä, ongelmien työstämisestä ja minän etsimisestä (Linko 1998a, 54).” (Saresma, 2003, s. 175)

En voi sanoa, että terapeuttisuus itsessään olisi ollut näyttelyprojektissa varsin selkeänä ääneen lausuttuna tavoitteena. Se tuli niille osallistujista ikään kuin lisänä, jotka kokivat työskentelyn terapeuttiseksi. Toivoin tekemisen avaavan kenties jonkinlaisia tekemisen lukkoja ja tätä kautta sen tekemisen vaikutusta aivoihin niin muisteluna, kuin uuden oppimisena tuskin voidaan välttää. Inkeri Sava kirjoittaa teoksessaan taiteen merkityksestä osuvasti:

”Kuin uni taide voi muuntaa torjutut ja unohdetut, arkaaiset tunteet ja ajatukset aistittavaan muotoon mm. kuviksi, missä ne voivat tulla ”turvallisesti” tulkittaviksi. Taide voi näin antaa mahdollisuuden nk. läpityöskentelyyn ja viisaasti käytettynä vapautumiseen aiempien

elämäkokemusten ja hyvää olemista lamauttavista tunteista ja ajatustottumuksista.” (Sava, 2007, s. 108-109)

Savan kirjoittamat ajatukset tuntuvat projektiini hyvin sopivilta, sillä luodessaan kuvaa ihminen käyttää omaa kokemusmaailmaansa ja tuntemuksiaan osana kuvan tekemistä. Tällöin se mitä kuvaan syntyy kertoo tekijänsä ajatuksista aina kuitenkin jotain.

Olen alusta asti halunnut rajata näyttelyprojektin olevan jotain muuta, kuin kuvataideopetusta. En nimittäin missään vaiheessa sanonut ryhmäläisilleni olevani opettaja. Sanoin olevani oman alan opiskelija ja tuleva asiantuntija, jossa roolissa he onnistuneesti minua kohtelivatkin. Toki oma tietoperustani esimerkiksi materiaaleihin liittyen oli vahvasti läsnä, mutta annoin taiteilijoille vapaat kädet itsensä toteuttamisessa puuttumatta heidän työskentelyyn ainakaan opettajamaisin ottein. Saatoin jonkun kerran kannustaa jatkamaan työtä vielä hieman eteenpäin, mutta kaikkein kaikkien ryhmässä olevilla taiteilijoilla oli varsin vakaa käsitys siitä, koska työ tuli valmiiksi. Työskentely itsessään vaati monelta paljon ponnisteluja ja erilaista keskittymistä, kuin mikään tavallisiin arkisiin toimintoihin liittyvä asia, joten he osaltaan myös väsyivät fyysisesti noin tunnin töitä tehtyään.

Ainoa selkeä tavoite johon näyttelyprojektissamme suuntasimme oli näyttelyn tekeminen. Se millaisia töistä tuli oli ikään kuin vähemmän tärkeää. Tämän kokemuksen tärkeyden he sisäistivät mielestäni heti projektin alussa. Kahden ensimmäin kerran jälkeen vähättelevät ajatukset siitä, että ”työni on vain tällainen” kääntyivät paljon vapautuneempaan muotoon. Olen itseasiassa jopa yllättynyt siitä, kuinka hyvin positiivisessa mielessä vapaa ja kritiikitön ilmapiiri syntyi. Tältä osin näyttelyprojekti sujui paljon paremmin, kuin ennalta uskalsin edes ajatella.

Miten rajaisin oman ryhmäni toiminnan pois terveys- ja hyvinvointiakselilta? Olen halunnut alusta asti uskoa, että oman näyttelyprojektini saa jo alusta lähtien erilaisen tekemisen otteen, kuin joku muu esimerkiksi sairaanhoidon ammattilaisen vetämä terveyttä ja hyvinvointia edistävä projekti. Perustan tämän omaan ymmärrykseeni siitä, että kun tulen kuvataiteen opiskelijana tekemään näyttelyä, otteen tekemiseen täytyy ihan jo oman koulutukseni vuoksi erota sosiaalialan koulutuksen saaneen painotuksista. En voi väittää, ettenkö haluaisi näyttelyn tekemisen vaikuttavan positiivisesti myös ihmisen hyvinvointiin, mutta en koe, että oma koulutukseni riittäisi sen osa-alueen selkeään tukemiseen. Voitaisiin ajatella, että niille, joille näyttelyn tekeminen toi vireyttä ja myös hyvinvointia, saivat kokemuksesta varmaankin eniten irti. Luovuus itsessään tukee mielestäni ihmisen hyvinvointia, että kenties en voi väittää olevani omissa tavoitteissani kuitenkaan kovin kaukana sosiaalialan käyneen ihmisen tekemän projektin tavoitteista.

Luovuutta on -näyttelyä rakentaessa kohtasin taiteilijaryhmäläiset kiinnittämättä huomiota mahdollisiin iän tuomiin vaivoihin. Tiedustelin etukäteen hieman talon henkilökunnalta sitä, että onko jotain tekemisen rajoitteita, joista minun tulisi olla tietoinen, kuten heikentynyt kuulo, jokin tekemistä rajoittava sairaus tai muistamisen vaikeus. Henkilökunnan mukaan ei kuitenkaan ollut mitään erityistä, josta minun olisi pitänyt heistä etukäteen tietää. Asenteeni oli alusta lähtien ”tule sellaisena kuin olet ja tee niin paljon, kuin pystyt”. Samalla totesin myös heti alussa, että kaikki materiaalit eivät sovi välttämättä kaikille. Tilanteissa, joissa huomasin vaikkapa saven työstämisen tuottavan vaikeuksia tarjouduin itse auttamaan todeten, etteivät kaikki ammattitaiteilijoistakaan halua tai voi käyttää kaikkia materiaaleja.

Projektin suunnitteluvaiheessa puolestaan ajattelin paljonkin iän tuomia mahdollisia rajoitteita. Siinä mielessä olin mielestäni jo ennakolta varannut riittävästi aikaa siihen, että ryhmän saapuessa paikalle kaikki materiaalit olivat hyvin esillä ja heidän saatavillaan. Nämä tekemisen reunaehdot olivat hyvin selkeät ja helposti jo ennalta nähtävissä. Olin etukäteen varautunut myös siihen, että esimerkiksi pensselin käsittely voisi olla jollekin ryhmäläisistä hankalaa. Olin varannut otetta helpottavia vaahtomuovisia tuppeja tätä varten. Sain kuitenkin jo projektin alkuvaiheessa huomata, että taiteilijat pystyivät yllättävän vaivattomasti käsittelemään pensseleitä ja muita tarvikkeita.

Erkki maalaa ensimmäistä teostaan näyttelyymme.

3.6 Taide voimaannuttajana

Jotta voisin paaluttaa omaa näyttelyprojektiani visuaalisen kulttuurin kentälle selkeämmin on syytä kysyä oliko kyseessä yksi voimaannuttavan taidetekemisen muodoista? Avatakseni tätä tekemisen muotoa on syytä esitellä taide- ja sosiaalikasvattaja Miina Savolaisen kehittämää voimauttavan valokuvan käsitettä hieman. Voimauttavassa valokuvauksessa on

”kyse terapeutisesti suuntautuvasta sosiaalipedagogisesta menetelmästä, jonka avulla voidaan käyttää yksilön ja erilaisten ryhmien, kuten perheen ja työyhteisön, voimautumisprosessin aikaansaajana. Menetelmä perustuu empowerment-käsitteen sisältöihin ja sen käyttö edellyttää itsemäärittelyn oikeuden sekä tasavertaisuuden lähtökohtien toteutumista.”
(<http://www.voimauttavavalokuva.net/menetelma.htm>)

Savolaisen menetelmässä on käytössä voimauttava valokuvaprosessi, jonka avulla voidaan löytää vastavuoroinen tapa kohdata vaikkapa läheinen ihminen. Olennaista on huomata, ettei toista ihmistä

ole Savolaisen mukaan mahdollista voimauttaa. Hän huomaa tämän koskevan ihan kaikkea auttamistyötä. Savolaisen mukaan ”Menetelmän keinoin opitaan löytämään ja tekemään näkyväksi jokapäiväisessä arkitodellisuudessa piiloon jäävä arvokas, hyvä ja merkityksellinen. ” (<http://www.voimauttavavalokuva.net/menetelma.htm>, katsottu 19.9.2011 klo 11.54) Tältä osin omassa projektissani voitaisiin ajatella olevan joitain voimaannuttavia piirteitä. Projektissa oli tarkoitus antaa vastuu tekemisestä ryhmän jäsenille. Heidän oma motivaationsa määritteli paljolti sitä, kuinka vaikuttavana he itse projektin kokivat. Saivatko he kenties uusia virikkeitä tavallisten asioiden katseluun ja kokemiseen?

Savolaisen 1998 alkanut lastensuojeluprojekti Maailman ihanin tyttö oli alkusysäys hänen kehittämälleen voimauttavan valokuvauksen menetelmän kehittämiseen. ”Projektin lähtökohtana oli huomio siitä, etteivät sosiaalityön perinteestä tutut verbaaliset tavat jäsentää asiakkaan elämäkokemusta, vuorovaikutussuhteita ja käsitystä omasta itsestä, olleet riittäviä.” (<http://www.voimauttavavalokuva.net/menetelma.htm>) Vaikka Savolaisen projekti koski lastensuojelutyötä, voitaisiin mielestäni ajatus laajentaa koskemaan myös ikäihmisten arkista elämää. Ajattelen visuaalisella kulttuurilla ja sen kautta kuvataiteellisen luovuuden edistämällä olevan jalansijaa tässä kommunikoinnin haastavuudessa. Projektissamme ikäihmiset saivat tuoda taiteen keinoin näkyväksi omia ajatuksiaan ja omia sisäisiä maailmojaan tavalla, joka ylittää mielestäni arkisen kommunikoinnin antamat raamit. En väitä, että Savolaisen voimauttavan valokuvauksen ja oman projektini olisivat kovin samanlaisia, mutta ajatus toisin näkemisestä, ihmisen arvostuksesta ja taiteen mahdollisuuksista ovat kummassakin vahvasti läsnä.

4.0 Luovuudesta

Elämä on jatkuvaa pyrkimystä olla sitä mitä emme ole ja tehdä sitä mitä emme osaa. William Hazlitt

Mitä tämä luovuus on, jota jollain tavoin opinnäytteessäni perään kuulutan? Omakohtaisessa kokemuksessa luova tekeminen näyttäytyy tilanteissa, joissa taiteen tekeminen vie mennessään, jolloin aika ja paikka jäävät taka-alalle. Taiteen tekeminen on tuolloin niin mielekästä, ettei sitä maltaisi lopettaa. Itselleni luova tekeminen taiteen parissa antaa tunteen siitä, että olen omassa elementissäni ja juuri oman osaamisalani parissa. Se vahvistaa uskoa siihen, että taiteessa on jotain sellaista mitä ei sovi sivuuttaa. Luovassa tilassa, kuvataiteellisia keinoja käyttäen, voi saada ilmaistuksi jotain omasta itsestään ja tehdä sitä kautta myös omia ajatuksiaan näkyväksi muille.

Toisaalta oma näkökulmani on oman koulutukseni ja taustani takia kovin tekijä-keskeinen. Vaikka olen toki useasti myös muiden teosten kohdalla kokijana, on taiteen tekijä osa ehkä minussa vahvempi. Oma roolini opinnäytteessäni ei tosin ole niinkään tekijä-keskeinen. Tein toki projektia yhdessä ryhmän kanssa, mutta aikomukseni oli tartuttaa omaa innostustani taiteen tekemistä kohtaan ja pyrkiä kaatamaan taiteilijaryhmäläisiltä kaikki mahdolliset mielen lukot, jossa ajatuksena olisi ”en osaa, en pysty”.

”Ilman rajoittavia käsityksiä luovuuden saaminen jokapäiväiseksi elämämme käyttövoimaksi olisi helpompaa. Ei ole syytä nimetä kategorisesti ja arvottavasti yksiä taiteen ammattilaisiksi ja toisia amatööreiksi, harrastajiksi tai – pahimmillaan- puuhastelijoiksi, niin kuin ei kannata tehdä suurta eroa taiteen tekemisen ja vastaanoton välille.” (Saresma, 2003, s. 189)

Opinnäytteessäni Wilhelmiinassa en ollut kiinnostunut itse vanhenemisesta. Projektini ei ollut gerontologinen tutkimus, vain kokeilu siitä, kuinka ikäihmiset lähtevät ideoimaani projektiin mukaan ja voitaisiinko kuvataidetta hyödyntää enemmän myös ikäihmisten parissa. Tästä syystä, ajattelin palvelutalon olevan mielenkiintoinen paikka projektin toteuttamiseen. Ajattelin ikäihmisillä olevan paljon tarinoita kerrottavana oman elämänkokemuksensa vuoksi, sillä verrattuna nuorempiin on heillä elämän ajallinen ulottuvuus jotain aivan muuta. Uskoin, että luova tekeminen ei ole sidoksissa asumismuotoon tai asuinpaikkaan. Sen kanavoinen saattaa olla haaste, mutta en epäillyt sen olevan mahdottomuus.

”Taiteella voi olla paljon annettavaa ikääntyville ihmisille. Taide aktivoi ja pitää virkeänä. Se tarjoaa myös kasvun mahdollisuuden vielä kypsälläkin iällä. Luovan harrastuksen avulla voi saada

persoonallisuudelleen vahvistusta. ” toteaa Tuija Saresma osuvasti (Saresma, 2003, s. 59). Hän huomaa myös, ettei ihmisillä ole yleensä tapana kuitenkaan aloittaa taideharrastusta eläkkeelle siirtyessään, vain ne, jotka ovat jo aiemmin harrastaneet taiteita ajautuvat niiden pariin todennäköisemmin myös eläkkeelle siirtyessään (Saresma, 2003, s. 59). Tähän uuden oppimisen haasteeseen oma näyttelyprojektini tavallaan myös vastaa, antaen myös sellaisille ihmisille, joilla ei ole aikaisempaa kokemuspohjaa kuvataiteen tekemisestä mahdollisuuden aivan uuteen osa-alueeseen tutustumiseen.

Arkinen elämä itsessään saattaa olla luovuuden säilyttämiselle haasteena. Sellainen tunne, ettei omalle elämälleen oikein jaksakaan eikä viitsi tehdä mitään. Avain uuden oppimiselle on jatkuva kiinnostus ja sen ylläpitäminen. Tämä ei koske ainoastaan ikäihmisiä vain mielestäni yhteiskunnan hyvin monia eri luokkia. Miten ylläpitää innostusta elämää ja kaikkea uutta kohtaan, kun maailma ei näytä aina kovinkaan kauniita kasvoja? Tämä on mielestäni hyvin ajankohtainen aihe, johon visuaalisella kulttuurilla voisi olla paljon annettavaa. Yhteiskunnassa vallalla oleva kiireen mantra ja työurien epävakaisuus ei ole omiaan ylläpitämään hyvinvointia ja luovuuteen kannustavaa ilmapiiriä. Samasta ilmiöstä kirjoittaa osuvasti Inkeri Sava:

”Identiteettityö taiteen keinoin saa yhden perustelunsa nykyajan elämisen moninaistumisesta ja epävarmuuksista. Sitä ohjaa epäilemättä myös länsimainen aitoa minuutta korostava yksilökeskeinen ihmis- ja maailmankäsitys. Vaihtuvissa merkityksissä elävä minuus helposti hukkuu kaikenlaiseen sosiaaliseen, yhteiskunnalliseen, kulttuuriseen ja materiaaliseen krääsään.
” (Sava, 2007, s. 121)

Ikäihmisten kohdalla tämä arvojen asetelma näkyy esimerkiksi siinä, että lähiomaiset eivät vieraile asumispalvelukeskuksessa niin usein, kuin todellisuudessa voisivat. Työtahdin kiireisyys vaikuttaa yleensä koko perheen piiriin. Näin ei tietenkään ole jokaisen ikäihmisen kohdalla. Aina on myös niitä ikäihmisiä, joiden lähiomaiset ja tuttavat kyläilevät usein.

Entinen lukion opettajani totesi joskus, että laiskuus synnyttää luovuutta. Jossain määrin varmasti näin voi olla. Samankaltaiseen ajatukseen on päätenyt myös humanistipsykologi Abraham Maslow korostaessaan ihmisen itsensä toteuttamisen tarvetta. Hänen mukaansa luovassa prosessissa syntyneellä tuotoksella ei ole kovin paljon merkitystä, vain olennaista on juuri lapsenomainen ja vapautunut tekeminen. Maslowin mukaan luova ihminen uskaltaa olla myös laiska, jotta saa kerättyä tarpeellista energiaa ahkeroinnin sijaan. Kaiken edellytyksenä hän pitää itsensä hyväksymistä ja turhan itsekritiikin karistamista. (Uusikylä ja Piirto, 1999, s. 31-33) Itse muotoilisin ajatuksen laiskuuden ja luovuuden yhteydestä malliin ”rentous synnyttää luovuutta”.

Epävarmuus työelämässä, työurien katkonaisuus ja jatkuva menestyksen havittelu ei suoranaisesti kannusta rentoon elämänsenteeseen. Totuus lienee se, ettei ihminen pysty väsyneenä edes luovaan ajatteluun, vaan ylikuumentuneena jatkuvasta hiillostuksesta käpertyy mieluiten omalle sohvalleen television ääreen tuijottamaan etäisyyteen, jotta pää nollautuisi. Tämä on toki eräänlaista yleistämistä, sillä varmasti on paljon ihmisiä, joilla elämä on hyvässä balanssissa niin työn ja vapaa-ajankin suhteen. Millainen mahtaa ollaa tilanne ikäihmisten suhteen? Onko aikaa ja virikkeitä tuolloin sopivassa suhteessa?

Leonie Hohenthal-Antin nostaa esiin termin taidegerontologia. Sen tarkoituksena on kulttuurisen tasa-arvon luominen, huomioimalla ikäihmiset taiteen tekijöinä. ”Vaikka taidegerontologia ei saavuttaisikaan uutta tieteenalan asemaa, se kykenee ainakin nostamaan esille uusia vanhenemistutkimuksen ja vanhustyön näköaloja.” (Hohenthal-Antin, 2006, s. 117) Hohenthal-Antin listaa taidegerontologian osatavoitteiksi:

”ymmärtää ikääntymisen prosessia taiteen avulla, ymmärtää ikäihmisen taidetoiminta ikäkontekstin valoittamana, ymmärtää ikäihmisen maailmaa ja arvoperusteita taideaktiviteetin kautta ja tuoda ikäihminen esille aktiivisena toimijana eli kulttuurin tuottajana.” (Hohenthal-Antin, 2006, s. 118)

Jossain mielessä oma taidenäyttelyprojektini oli varmaankin taidegerontologinen kokeilu. Painotin juuri itse tekemisen tärkeyttä, mutta toisaalta en ollut niinkään kiinnostunut ymmärtämään itse ikääntymisen prosessia. Projektin painopiste ei myöskään ollut ikäihmisen taidetoiminnan ymmärtämisessä ikäkontekstin valoittamana, sillä itse ikääntyminen ei ollut projektin ydinkysymys. Kysymys oli luovuudesta. Luovuudesta jossain määrin missä tahansa iässä. Koska projektissa oli myös yksi talon ulkopuolelta tullut osallistuja, joka ei ollut ikäihminen, projekti ei ollut rajattu koskemaan ainoastaan ikäihmisten luovuutta, vaikka sitä selkeästi opinnäytteessäni painotankin.

Carl Rogers erittelee rakentavalle luovuudelle kolme kriteeria, joista ensimmäinen on juuri avoimuus asioita kohtaan. Hänen mukaansa avoimuus on sitä, että olemme valmiita vastaanottamaan informaatiota ilman etukäteisolettamuksia ja kaavoja. Näyttelyprojektini kannalta Rogersin toinen rakentavan luovuuden kriteeri on hyvin mielenkiintoinen. Hän toteaa, että tärkeintä on se, mitä ihminen itse ajattelee ja tuntee. Onko hän luonut jotain itseään tyydyttävää? Muiden arvostelulla ei pitäisi olla produktion lopputuloksen kannalta mitään merkitystä. Näyttelyprojektissamme tämän tyylinen ajattelu on mielestäni kannattavaa. Kaikkein olennaisinta on juuri se kokemus, joka kullekin ryhmäläiselle näyttelyn rakentamisesta jää, oli lopputulos mitä vain. (Uusikylä ja Piirto, 1999, s. 35)

Carl Rogersin kolmas kriteeri rakentavan luovuuden toteutumiselle koskee kykyä leikkiä. Ihminen, joka kykenee ajattelevaan asioista myös toisin ja kääntämään kaiken tarvittaessa pääläelleen tarkastelee elämää monipuolisesti. Rogersin kriteeri sopii hyvin ajatusmaailmaani leikkimielisen otteen tärkeydestä. Siitä, että leikin avulla voi löytää jotain hyvin mielenkiintoista ja ennelta näkemätöntä ja –kokematonta. (Uusikylä ja Piirto, 1999, s. 34-35)

Projektia aloittaessani minulla ei ollut vielä kokemusta ikäihmisten parissa työskentelystä. Uskoin että tulisin oppimaan vähintään yhtä paljon itsestäni projektin kuluksa, kuin ryhmän jäsenet taiteen tekemisestä ja näyttelyn rakentamisesta. Siinä lieene osa projektin mielenkiintoa. Kun asettaa itsensä omien mukavuusrajojen ääreläidoille tulee varmasti oppineeksi itsestään uusia puolia. Kuinka ratkaista vastaan tulevia ongelmia, kuinka pitää ryhmän mielenkiinto yllä, kuinka huomioida kaikki ja kannustaa riittävästi? Humanistipsylogogi Carl Rogersin toteamus, että luovuus edellyttää psykologista turvallisuutta on erittäin huomionarvoinen ohjeineen ajatellen työskentelyäni palvelukeskuksessa. Jotta saisin luotua mahdollisimman hyvät edellytykset luovalle työlle olisi hyvä, että Rogersin kolme kultaista ohjetta toteutuisivat.

Hänen mukaansa on tärkeää hyväksyä varaukselta jokaisen ihmisen ihmisarvo. Mitä enemmän uskomme ihmiseen, sitä enemmän hänen itseluottamuksensa myös kasvaa. Tällöin turhat suojamuurit voi laittaa sivuun ja olla mahdollisimman vapaasti oma itsensä.

Toisena ohjeena Rogers antaa pyrkimyksen sellaisen ilmapiirin luomiseen, jossa ei tarvitse pelätä tulevansa arvostelluksi. Ihmisen, jonka ei tarvitse kokea, että häntä verrataan jatkuvasti muihin, on helpompi olla itsensä kanssa. Tuolloin on mahdollista arvioida omia sisäisiä tuntemuksiaan paremmin. Tässä kohtaa Rogers huomaa, että palautteen antamista ei tule silti välttää. Tärkeintä on, että yksilöllä on itsellään mahdollisuus päättää mitä palaute hänelle merkitseen.

Carl Rogersin kolmas ohje koskee empaattista ymmärtämistä. Tämä on sellaista ymmärtämistä, jossa ymmärrämme toista ihmistä juuri hänen näkökulmastaan. Näin oma minuus saa tulla esiin ja luovuudelle on tällöin paremmin tilaa. Rogers ei kuitenkaan tarkoita, että kaikeinlainen toiminta tulisi olla hyväksyttävää, vain vapautteen liittyy aina kiinteästi myös vastuu. (Uusikylä ja Piirto, 1999, s. 37-38)

4.1 Sosiaalisuudesta

Joka tuntee toiset ihmiset, on oppinut; joka tuntee itsensä, on viisas. Laotse

Näyttelyprojektin yksi avainsana oli sosiaalisuus, sosiaalinen kanssakäyminen. Unkarilaissyntyinen psykologian professori Mihaly Csikszentmihalyi toteaa sosiaalisen kanssakäymisen olevan yksi niistä asioista, joista ihmiset saavat iloa kaikkialla maailmassa (Csikszentmihalyi, 2005, s. 83). Tässä mielessä yksi näyttelyni rakentamisen tausta-ajatuksia oli tarve luoda iloa ympärille ja tehdä sitä kautta jotain itselle merkityksellistä. Tehdä näin kenties myös itsensä merkityksellisemmäksi. Kysymys ei varsinaisesti ollut yhteisötaiteesta, sillä näyttelyssä oli esillä eri taiteilijoiden teoksia, ei mitään yhtä yhteistä. Jollain tavoin ajattelin, että oli helpompi lähteä tekemään kukin omaa teosta, kuin miettiä sitä millainen yhteisestä teoksesta tulisi. Toki jos ryhmässä olisi ollut selvästi kannatusta esimerkiksi tilataideteokseen, olisimme voineet tehdä myös jotain yhteisöllistä. Osa kiinnostavuudesta näyttelyssä oli varmasti se, kuinka teokset kommunikoivat toistensa suhteen? Onko värimaailmassa jotain yhtenevää, millaiseksi itse näyttelyn teema tulisi muotoutumaan? Toivoin luovani sellaisen ilmapiirin ryhmän kesken, että kaikki olisivat halukkaista sitoutumaan itse projektiin ja tekemään töitä yhteisen päämäärän eteen. Näyttely antoi mielestäni sopivan kaaren tekemisellemme. Projektilla oli luonnollinen päämäärä, jota varten työskentelimme.

Ajatellessani tutkimustani myös ilon kokemuksen tuottamisen kannalta on huomion arvoista eritellä Mihaly Csikszentmihalyin laajassa tutkimuksissa esiin tulleita myönteisen kokemuksen osatekijöitä. Hänen tutkimuksensa mukaan näitä on kahdeksan, joista ensimmäinen on juuri se, että myönteinen kokemus on jotain sellaista joka meidän on mahdollista suorittaa loppuun. Tähän projektini selkeä päämäärä lähinnä suuntaa. Toinen osatekijä on se, että meillä on mahdollisuus keskittyä siihen, mitä olemme kulloinkin tekemässä. Kolmas ja neljäs osatekijä koskevat tehtävän selkeää rajaamista ja välittömän palautteen saamista. Viidenneksi tekijäksi Csikszentmihalyi mainitsee ihmisen täydellisen, ponnistuksettoman keskittymisen poistavan mielestä arkielämän pettymykset ja huolet, joka olisi projektini kannalta hyvin toivottava kokemus. Kuudenneksi osatekijäksi hän mainitsee myönteisen kokemuksen aikana ihmisen kokevan oman toimintansa olevan omassa hallinnassaan. Seitsemänneksi huoli itsestä katoaa, kuitenkin palaten entistä voimakkaampana tietoisuutena omasta itsestään flow-kokemuksen mentyä ohi. Kahdeksanneksi ilon kokemuksen osatekijäksi osoittautui tutkimuksessa ajan keston muuttuminen, niin ettei ajan kuluun kiinnitä huomiota. (Csikszentmihalyi, 2005, s. 82.)

Halusin opinnäytteessäni olla mahdollistamassa uutta kokemusta. Rakentamassa jotain ainutlaatuista minulle ennestään tuntemattomien ihmisten parissa. Se tuntui mielekkäältä

haasteelta, jossa lopputulos voisi olla lähes mitä vain. Visuaalinen kulttuuri voi toimia näin yhtenä keskustelun kenttänä, yhtenä keinona luoda uusia suhteita ja ainutkertaisia kokemuksia.

Minulta on myös kysytty, että onko projektin lopputulos kuitenkin positiivinen, mikäli unohdan ryhmän projektin jälkeen ja he putoavat ikään kuin takaisin tavalliseen arkeen. Olen siinä mielessä optimistinen, että uskon kokemuksen itsessään voivan parhaillaan muuttaa jotain ajattelussa ja asenteissa. Mikäli luovuuden löytää itsestään jollain keinoin, en usko arjen olevan millään tavoin sudenkuoppa edessä. Humanistipsykologi Carl Rogers käsittää luovuuden osana persoonallisuuden kasvua. Hänen pohdinnoissaan itse luovuus käsitetään avoimena suhtautumisena koko maailmaa kohtaan. Luovan ihmisen on hänen mukaansa hyväksyttävä se, että elämä on joskus epävarmaa, eikä asioiden totuudesta ole välttämättä lainkaan selvyyttä. Mikäli ristiriitoja kykenee sietämään ja pääsee vähitellen käsiksi myös omaan sisäiseen kokemusmaailmaan, pystyy ihminen sitä todennäköisemmin myös kehittämään persoonallista, rakentavaa luovuuttaan. (Uusikylä ja Piirto, 1999, s. 34-35) Tuntuisi kovin pessimistiseltä ajatella, että olisin jättänyt ryhmän kokoamatta ja projektin toteuttamatta siinä pelossa, että lopputulos voi olla negatiivinen. Elämän voi jättää elämättä, jos puntaroi liian pikään sitä mitä kaikkea se voi tuoda tullessaan.

4.2 Oma roolini taidenäyttelyprojektissa

Vuodet aiheuttavat kenties kasvoihin ryppyjä, mutta jos luovumme innostuksesta, saamme ryppyjä sieluumme. Watterson Lowe

En aikonut pureutua opinnäytteessäni itse pedagogiikkaan. Halusin rajata sen ikään kuin oman projektini sivuosaksi. Olen visuaalisen kulttuurin opiskelija ja jaoin tässä roolissani kaikkea tarvittavaa tietoa ryhmälleni, mutta en aikonut keskittyä opettamiseen. Halusin herättää ajatuksia ja opastaa tarvittaessa. Ikäihmisillä voi olla varsin selkeä käsitys siitä, mitkä asiat heitä kiinnostavat ja millaisia ihmisiä he ovat. Oman kokemukseni perusteella sanoisin ihmisen tulevan iän myötä enemmän omaksi itsekseen, kenties elämäkokemuksen myötä oma minuus ja identiteetti viimein muotoutuu suhteellisen pysyväksi. Vaikka toisaalta voi vanhemmiten tapahtua myös identiteetin haurastumista iän tuomien rajoitteiden vuoksi. Omakohtaisesti sen huomaa jo lähes kolmenkymmenen vuoden eletyn elämän suhteen, kuinka käsitys omasta minuudesta ei ole enää yhtä häilyvä, kuin kymmenen vuotta sitten. Tämä on toisaalta aika yksilöllinen kokemus, eikä sinällään täysin yleistettävissä. Kai aikaa myöten sitä oppii tietämään, millainen ihminen on ja hyväksyy osittain myös elämän raamit. Sellaiset raamit, joiden sisällä ei tarvitse pyrkiä olemaan joku muu, kuin sisimmässään tuntee olevansa. Toisaalta hyväksyy sen, että kaikki ihmiset vanhenevat, eikä elämä itsessään ole ikuista. Tiettyjen tosiasioiden hyväksyminen tuo ihmiseen myös tietynlaista rauhaa. Rauhaa siitä, että loppujen lopuksi olemme ihmisiä, joiden elämä kulkee vääjäämättä eteenpäin halusimme tai emme.

Jollain tavoin minua kiinnostaa se, millaisen taiteellisen jäljen ihminen haluaa jättää itsestään näkyväksi muille. Voiko taiteen avulla sanoa omille sukulaisilleen ja ystävilleen jotain sellaista, jota sanoin ei tavoita? Näyttelyprojektissa oli ajatus tuoda myös näkyville ryhmäläisten ajatuksia. Näyttää sitä mihin he pystyvät ja kenties myös muistuttaa heidän tuttaviaan ja sukulaisiaan heidän merkityksellisestä olemassaolostaan. Tehdä näin näkyväksi ihmisen olemassaoloa myös taiteen avulla. Sitä, että vaikka ihminen vanhenee ja muuttaa asumaan asumispalvelukeskukseen on aina mahdollisuus luoda jotain uutta ja olla toteuttamassa yhteistä projektia, juhlia vaikka näyttelyn avajaisia ja kenties samalla nauttia täysin täysipainoisesta ja rikkaasta elämästä. Elääkseen hyvää elämää ei tarvitse olla mitään sen erityisempää. Avainasiana pitäisin itsensä ja muiden hyväksymistä. Sitä, ettei hukkaisi omaa ääntään muiden ihmisten mielipiteiden sekaan, eikä kadottaisi uskoa elämään hyvyteen, vaikka se ei aina hyvältä ja helpolta tuntuisikaan. Asennoitumisella on kovin suuri merkitys siinä millaiseksi elämä muotoutuu. Toki elinolosuhteet, kulttuuri ja ympäristö vaikuttavat meihin myös suuresti.

Olen toistaiseksi pystynyt säilyttämään omassa elämässäni positiivisen asenteen. Omassa projektissani toivoin sen tarttuvan myös ryhmän jäseniini. Ja ajattelin, että voihan olla niin, että heidän elämänilonsa tarttuisi myös vastavuoroisesti minuun. Uskon elämän olevan myös jakamista. Sitä, että haluaa jakaa omia kokemuksia muiden ihmisten kanssa. Tästä yhteisen kokemuksen jakamisesta oli näyttelyprojektissakin kyse. Olisi toki myös valtavan ihanaa, mikäli projekti lujittaisi heidän keskinäisiä ystävyys-suhteitaan.

Aloittaessani näyttelyprojektiani asumispalvelukeskus ei ollut minulle tuttu paikka. Lähtiessäni toteuttamaan näyttelyä Wilhelmiinan tiloihin en tiennyt millaista arki siellä olisi. Pääsin projektin kautta katselemaan lähempää sitä, millaista on elää asumispalvelukeskuksessa ja millaista on ikäihmisten elämä. Pyrin alusta asti kunnioittamaan sitä, että suurimmalle osalle taiteilijaryhmäläisistä Wilhelmiina oli samalla myös koti. Tulin heidän reviirilleen ja hyvin lähelle heidän omaa yksityistä tilaansa. Wilhelmiinassa tilat olivat omasta mielestäni valoisia ja kodikkaita. Ajatus asumispalvelukeskuksesta voisi tuoda mieleen hieman laitosmaisemman ja steriilimmän tuntuisen paikan. Kulttuurimyönteisyys näkyi siellä muun muassa vapaa-ajan ohjelman sisällöstä. Wilhelmiinassa satuin kuulemaan ikäihmisten kuoron harjoittelevan ja näin myös kuinka heille pidettiin jumppatuntia. Ehkä projektillamme oli näin jonkinlaiset yhteiset raamit siinä suhteessa, että Wilhelmiina tuntui olevan valmiiksi hieman kulttuuriin päin kallellaan.

Oma suhteeni taiteilijaryhmäläisiin oli hyvä. Erkki, Keijo, Eine ja Leena tulivat minulle kaiketi tutuimmiksi. Erkin kanssa kävin syvällisiä keskusteluja elämästä. Hän suhtautui minuun arvostaen ja kunnioittaen. Keijo oli erittäin avoin ja puhelias. Hän oli myös taiteilijoita ainoa, jota haastattelin hieman virallisemmin. Keskustelumme olisi saattanut jatkua vaikka kuinka pitkään, sillä Keijo oli valmis kertomaan hyvin seikkaperäisestikin omasta elämästään. Keijon kanssa sain kokea myös hyvin lämpimän vastaanoton ja keskinäisen arvostuksen ilmapiirin. Eine oli puolestaan lähes otettu siitä, että sai olla projektissa mukana. Hän kertoi myös avoimesti itsestään. Einestä huokui positiivinen asenne ja avarakatseisuus. Hän oli aivan turhaan vaatimaton omien töittensä ääressä. Hän oli myös erittäin avulias ja koki saaneensa näyttelystä iloa arkeen. Leena kertoi myös mielellään omasta elämästään. Hän oli Petrin lisäksi ryhmässä ainoita, jolla oli kuvataiteen alalta enemmänkin kokemusta. Leena piti silti tietynlaista etäisyyttä minuun. Ryhmän tapaamisissa hän oli puheliasimmasta päästä.

4.3 Ollako taiteilija vai joku muu?

Taiteen ja Elämän erona on se, että Taidetta on helpompi kestää. Charles Bukowski

Yritän löytää syyn sille, miksi haluaisin niin paljon olla mahdollistamassa kokemusta taiteen parissa. Kysymys saattaa olla siitä, että kuten taidekasvatuksen modernistisessa perinteessä ajatellaan, että taiteen kokeminen ja tekeminen kasvattavat taiteen harrastajan kykyä ilmaista itseään yksilöllisesti. Tällä voidaan nähdä olevan puolestaan suotuisa vaikutus persoonalliseen kehittymiseen ja näin myös henkiseen kasvuun. Taiteen tekeminen nähdään siis sinänsä olevan yksilöllisyyttä ja eettistä elämää edistävää (Saresma, 2003, s. 94).

Ehkä kysymys on omasta elämäntyylistäni, jota olisi vaikea ajatella ilman taidetta. Suhteeni taiteen tekemiseen on kuitenkin jokseenkin ristiriitainen. En usko, että tulen koskaan elättämään itseäni suoranaishalla vapaalla taiteen tekemisellä. Tuntuu, että eläkkeeseen sellaista elämää tarvitsisi poltteen taiteen tekemiseen olla paljon nykyistä voimakkaampi. On kuin haluaisin jollain tapaa rajata itseni pois taiteilijan roolista. Se ei ole koskaan tuntunut aivan omalta. Toisaalta taidenäyttelyiden yhteydessä olen kokenut olevani taiteilija. Mistä tässä ristiriidassa mahtaa siis olla kyse?

En tiedä ajattelenko jossain sisimmässäni niin, ettei taiteilijan työ ole varsinaista työtä. Tai, että en halua olla ”vain taiteilija”. Kuinka voi samalla arvostaa ja suhtautua kriittisesti samaan ammattiin? Arvostan monia taiteilijoita ja tiedän heidän tekevän työtä aivan sen varsinaisessa merkityksessä. Uskon kuitenkin, että on olemassa niitä taiteilijoiksi itseään tituleeraavia henkilöitä, jotka keskittyvät pääsääntöisesti näennäiseen puuhasteluun ja omista ideoista paasaamiseen. Sallittakoon tällainen kärjistäminen siinä määrin, kun kuitenkin pidän itseäni taiteen tulevana asiantuntijana. Miksi kummassa kouluttautuisin johonkin, johon en täysin usko? Kysymys ei taida olla siitä, että en uskoisi taiteen voimaan. Aivan kuten missä tahansa ammatin harjoittajien keskuudessa on niitä, jotka tekevät elämällään jotain merkityksellistä ja hienoa ja sitten on aina niitä, joiden elämä vaikuttaa valuvan jossain määrin kaikkeen epäolennaiseen ja turhaan.

En silti osaisi kuvitella itselleni mitään yhtä sopivaa alaa, kuin taide. Olen kasvanut sen tekemiseen. Minua on aina myös kannustettu taiteen pariin. Ajattelen, että osa omasta potentiaalistani ihmisenä menisi muiden alojen parissa hukkaan. En osaa olla siis ilman taidetta, mutta osaanko elää sovussa sen kanssa?

Oma ristiriitani taidetta kohtaan saattaa poikia myös siitä, että en voi valmistuttuani Taiteen maisteriksi tietää mitä oikeasti tulen tekemään. Ala ei anna aina suoraviivaisia viitteitä tulevaisuuden näkymistä. Olen siis jossain määrin harhailemassa kohti seuraavaa etappia, samalla

uskoen, että alalle kouluttautuminen on jotain josta tulee olla ylpeä ja, että juuri kyseinen ala on ehdottomasti minulle se ainoa oikea. Epävarmuuden sietäminen on vain yksi elämän perusasioista, joita ei voi, eikä kannata paeta. Epävarmuus on olemassa nykyisellään niin monella eri alalla, että taidetta ei sen vuoksi kannata laisinkaan parjata. Ehkä saavutan vähitellen suuremman ylpeyden omaa alaani kohtaan, kun löydän itselleni sen oikean tavan toimia kyseisellä alalla.

5.0 Näyttelyprojekti käynnistyy

Kävin 20.7.2011 Wihelmiinassa tulevan taideryhmän ensitapaamisella. Olin jo etukäteen miettinyt paljon sitä, kuinka tärkeä tuo aivan ensimmäinen tapaaminen tulisi olemaan, sillä tuolloin joko saisin heidät innostumaan ideastani, tai sitten koko projekti jäisi heidän kanssaan toteuttamatta. Ryhmäläiset eivät tienneet etukäteen mistä oli kysymys. Paikalle saapuivat vähitellen Benjamin, Erkki, Siiri ja eräs mies, joka ei käynyt kuin ensimmäisellä kerralla. Alustavat tunnelmat olivat kaiken kaikkiaan aika varautuneet. Otin mukaani portfolioni, jotta projektiin osallistujat saisivat jonkilaisen käsityksen siitä, mitä olen aikaisemmin tehnyt. Kerroin myös itsestäni ihan perusasioita ja kannustin heitä kysymään, jos he halusivat johonkin täsmennystä. Esittelin heille taidenäyttelyprojektini idean pääpiirteissään. Yleinen tunnelma tuntui ikäihmisten parissa alussa olevan, että voin tulla seuraavalla kerralla paikalle, mutta en lupaa tehdä mitään.

Benjamin ehdotti kuultuaan ideani osallistuvansa niin, että valitsisi omista hallussa olevista töistään jonkun näyttelyymme sopivan. Sanoin, että pidämme mielessä myös tuon vaihtoehdon, koska tarvitaan siinäkin harkintaa ja kuraattorin silmää. Totesin, että toivoisin mahdollisimman monen kuitenkin osallistuvan itse tekemiseen, sillä uskoin, että itse tekemisen kautta kokemus olisi ikimuistoisempi. Peräänkuulutin leikillistä heittäytymistä, johon Siiri varovaisen innostununeesti tarttui ja kannusti myös miehiä osallistumaan: ”Eiköhän pojat lähdetä mukaan?”. Hän totesi myös, että mielen pitää olla avoin uuden heittäytymiselle ja, että tekeminen voisi toimia aivojumppana. Olin Siirin kommentteista hyvilläni, sillä koin ideani tulleen ymmärretyksi oikein.

Benjamin puolestaan huomasi, että tutkimuksen kannalta on yhtä pätevä tutkimustulos, ettei tällainen ideoimani taideprojekti onnistunut ollenkaan. Hän myös ilmaisi, ettei näe järkevänä sitä, että lähtisi kokeilemaan kuvataiteen tekemistä esittelemälläni tavalla, sillä tiesi omasta mielestään, ettei kuitenkaan osaisi.

Ensimmäisen tapaamisen jälkeen lähdin Wihelmiinasta innostuneena, mutta silti kovasti miettien, kuinka moni ikäihmisistä ilmestyisi ensimmäiselle työskentelykerralle. Kukaan ei halunnut luvata osallistuvansa. Ajattelin tehneeni kuitenkin hyvän ensivaikutelman ja olleeni avoimesti juuri sellainen, kuin olen. Jäin odottamaan seuraavan viikon tapaamista toivoen, että hankkimilleni peite- ja vesiväreille, sekä eri kokoisille maalauspohjille tulisi käyttöä. Näytti siltä, että ryhmään tulisi osallistumaan mahdollisesti myös eräs rouva ja Eine, mutta he eivät päässeet ensimmäiselle kerralle kuulemaan mistä oli kysymys.

5.1 Ensimmäinen työskentelykerta

Ensimmäinen kunnon työskentelykerta (27.7.2011) meni hyvin. Paikalle saapuivat Vieno, Leena, Erkki, Petri, Benjamin, Keijo, Siiri ja Eine. Itse työn tekemistä en pahemmin ehtinyt edes alustamaan, kun kaikki alkoivat jo maalaamaan. Olin laittanut esille kaksi eri asetelmaa, josta sai valita. Toisessa asetelmassa oli Kreikasta tuomani sinisävyinen huivi, jossa oli kaloja. Asettelin huivin löyhästi nojatuolin päälle. Toisessa asetelmassa oli punavalkoruudullinen kangas, sekä vaaleanpunainen ja tumman vihreä kangas pienemmässä osassa. Rakensin toisen asetelman myös nojatuolin päälle, jotta kankaat saivat olla eräänlaisina väripintoina. Asetelmat syntyivät ajatuksesta, että on todennäköisesti helpompaa lähteä liikkeelle, jostain näkyvästä, kuin kohdata valkoinen pinkopohja aivan ilman näkyvää mallia.

Asetelmat osoittautuivat hyviksi lähtökohdiksi, sillä koko ryhmä oli niin nopeasti työn touhussa. Työskentely vaati myös silmän ja käden yhteistyötä, keskittymiskykyä ja sitä, että välillä kohdentaa katseensa kauas ja välillä lähelle.

Vieno teki elämänsä ensimmäisen taulun. Erkki maalasi hyvin keskittyneesti hetken aikaa tuumittuaan myös elämänsä ensimmäisen teoksen. Petri puolestaan maalasi kaloja, jotka olivat asetelmassa roikkuvassa kankaassa. Keijo totesi : ”Tämä on kivaa!” Hän oli osallistunut myös Metropolian Wilheiminassa järjestämään taideprojektiin. Keijo totesi: ”Taulut täytyy myydä kalliilla, tai sitten ei myydä ollenkaan.” Hänellä oli myös huumoria mukana, sillä hän ihmetteli mihin hänen taulunsa oli kadonnut ja totesi: ” Mihin se nyt meni? Etkai heittänyt roskiin? ”

Benjamin halusi osallistua näyttelyyn omalla installaatiollaan. Hän totesi, että lainaa näyttelyyn omia Kaukoidästä peräisin olevia koriste-esineitään ja ne tullaan asettelemaan kahteen hyllyyn. Hän oli hyvin harkitseva ja totesi, ettei halua osallistua itse työskentelykertoihin muuta, kuin mahdollisesti katselemalla. Hän vaikutti osittain siltä, että oli tietoinen siitä, ettei taiteen tekeminen siinä muodossa, kuin meillä oli tarkoitus tehdä, vain yksinkertaisesti sopinut hänelle.

Asettelin myös maalaustelineet ja kaikki tarvittavat välineet valmiiksi, jotta työn aloittaminen olisi mahdollisimman helppoa ja vaivatonta. Erkki totesi, että hän on ihastunut minun vatsani kumpuun, kun kysyin, että mistä asetelmasta hän haluaa maalata. Leena puolestaan totesi, että häntä saa sinutella. Hän pyysi minua katsomaan aikaisempia töitään, joita hän on maalannut Hollannissa asuessaan. Lupasin käydä heti kun vain saan järjestettyä sopivan ajan. Eine vaikutti innostuneelta. Hän oikein kiitteli minua siitä, että sai osallistua projektiin. Tuolloin projektin eteneminen vaikutti

erittäin lupaavalta. Erkki totesi lähtiessään: ”että nähdään ensi viikolla, jos ollaan hengissä vielä silloin.”

5.2 Luovuutta on -taiteilijaryhmäläiset

Mukana näyttelyprojektissa olivat Eine, Leena, Erkki, Keijo, Benjamin, Siiri, Petri ja Vieno. Projektin käynnissä ollessa osallistujien määrä eri kerroilla vaihteli suuresti. Vieno jättäytyi kahden ensimmäisen kerran jälkeen pois.

Benjamin (68 vuotta) vaikutti hyvin analyyttiseltä. Hän suhtautui skeptisesti kyseiseen projektiin. Hän ei itse halunnut osallistua itse taiteen tekemiseen, koski koki, ettei se ole hänen juttunsa. Benjamin oli silti kiinnostunut kahdella ensimmäisellä kerralla seuraamaan muiden työskentelyä. Hän olisi ollut varmis keskustelemaan taiteesta ja omista ajatuksistaan projektia koskien enemmänkin. En ehkä löytänyt hänen kanssaan silti oikeaa aikaa keskusteluille, sillä oma keskittymiseni suuntautui niin vahvasti niiden taiteilijaryhmäläisten työskentelyyn, jotka osallistuivat itse kokemukselliseen kuvataiteen tekemiseen. Benjamin vaikutti älykkäältä ja ymmärrän hyvin sen, ettei hän kokenut osallistumista luontevaksi itselleen. Ideoimani taideprojekti ei voinut sopia kaikille ja siinä mielessä kunnioitan Benjaminin päätöstä olla osallistumatta projektini kokemukselliseen puoleen.

Keijo (86 vuotta) oli alusta lähtien innostuneesti mukana. Hän antoi sellaisen vaikutelman, että kuvataiteen tekeminen ei olisi hänelle aivan uutta. Toisaalta hän totesi haastattelussa, ettei osannut aiemmin ”mitään”. Keijo oli aktiivinen niin keskustelemaan kanssani ja myös itse taiteen tekemisessä. Hän suhtautui avoimesti ja positiivisesti kaikkeen. Hänen elämänfilosofiansa näkyi olevan juuri siinä, että aina täytyy lähteä kokeilemaan uusia asioita avoimin mielin. Keijo tuli projektimme aikana minulle ehkä jopa tutuimmaksi. Hän suhtautui arvostaen ja sydämmellisesti myös minuun.

Siiri (94 vuotta) oli valitettavan harvalla kerralla mukana tekemässä aikataulujen päällekkäisyyden vuoksi. Siiri oli aina hyvin napakalla otteella tekemässä. Hänen näkemyksensä siitä, koska työ on valmis oli hyvin selkeä. Hän näytti innostuvan omien kättensä jäljestä ja itse tekeminen näytti kärsivälliseltä ja määrätietoiselta. Siiri oli ensimmäisellä tapaamiskerralla hienona voimana sanomassa muille, että lähdetään projektiin mukaan. Hän oli kaiken kaikkiaan kiinnostuneen oloinen. Siiri oli selvästi kuitenkin myös mielellään mukana tekemässä. Hänellä oli selkeät näkemykset siitä, mitä hän teki ja hän jaksoi keskittyä hyvin siihen, että sai työn aina valmiiksi asti. Siirillä oli myös selvästi hyvä mieli tulevasta näyttelystä

Eine (81 vuotta) oli myös yksi ryhmän aktiivisimmista jäsenistä. Luulin, että hän olisi ollut paljon ikäistään nuorempi. Hän oli alusta lähtien myönteisesti mukana. Alussa Eine tuntui hieman

arastelevan maalamiseen ryhtymistä, mutta jokaisella kerralla oli nähtävissä asteittaista taiteellisen ilmaisun rentoutumista. Eine olisi todennäköisesti ollut valmis jatkamaan projektiamme vielä pidempäänkin. Hän kertoi avoimesti omista ajatuksistaan ja omasta elämästään. Eine tuli ryhmään yhden kerran muita myöhemmin. Hän on ollut alusta asti tarmokkaasti mukana ja ajatteli selvästi tulevaa näyttelyä. Olen iloinen, että Eine oli ryhmässä, sillä hän tarttui kaikkiin tehtäviin ihanan ennakkoluulottomasti ja yleensä lopussa selvästi iloitsi tekemistään töistä. Tässä kohtaa voisi sanoa juuri sen ajatuksen heittäytymisestä toteutuneen hienolla tavalla.

Erkki (90 vuotta) oli alussa jollain tapaa vielä innostuneemmin mukana. Projektin loppua kohti hän ei ollut enää joka kerralla paikalla. Se oli mielestäni hieman sääli. Itselläni ei ollut resursseja hakea kaikkia ryhmän jäseniä paikalle. Talon henkilökunnalla kun oli jo tieto siitä, koska tapaamisemme ovat. Erkin taiteellinen ilmaisu oli mielestäni hämmästyttävää, ottaen huomioon hänen kokemattomuutensa kuvallisessa ilmaisussa. Tarinallisuus ja syvempi sisältö tulivat töihin hienosti mukaan Erkin nimetessä omia töitään. Erkki oli alussa hyvin puhelias ja kertoi itsestään avoimesti. Olisin mielelläni halunnut nähdä millaisia töitä hän olisi jokaisella, myös väliin jäävistä kerroista tehnyt. Erkin ja itseni välillä tuntui olevan keskinäinen kunnioitus. Hän oli selvästi hyvillään keskusteluista, joita kävimme työn teon lomassa. Erkki on myös ainoa ryhmästä, joka on intoutunut nimeämään työnsä. Minusta nimet ovat aivan loistava lisä tuomaan juuri sitä syvyyttä ja ehkä myös tarinallisuutta, jota uskon ikäihmisissä olevan niin kovin paljon.

Petri (44 vuotta) oli jokaisella kerralla mukana. Hänellä oli aikaisempaa kuvataiteellista taustaa. Hän teki kaikkina kertoina annetut tehtävät ja vaikutti osallistuvansa mielellään ryhmämme tapaamisiin. Petrillä oli töissään omaa näkemystä ja hän harkitsi välillä pitkäänkin ennen kuin aloitti työt. Hänellä oli selkeä käsitys siitä, millä värein hän työt tekisi ja koska työt olivat valmiit. Petri oli mukana myös näyttelyn ripustuksessa. Petri oli innostunut kaikista tehtävistä ja hän osallistui tapaamisiin myös erittäin hyväntuulisesti. Petrillä on hyvin omanlaisensa tyyli tehdä taidetta ja tunnistettava ja persoonallinen kädenjälki. Hän oli siinä mielessä myös mahtava lisä ryhmäämme, että hän oli valmis tekemään kaikki annetut tehtävät oli materiaali mikä tahansa.

Leena (80 vuotta) kertoi paljon tapaamistemme aikana aikaisemmista kokemuksistaan kuvataiteen tekemisen parissa. Hän oli tehnyt muun muassa kaksi kipsipäätä tilauksesta ja maalannut hyvinkin paljon. Yksi näistä hänen aiemmista töistään oli sellainen ”viikkipartainen mies”, jonka hän oli valanut kipsiin. Häntä tuntui hieman harmittavan se, ettei kädenjälki ollut enää samanlaista kuin ennen. Leena oli ryhmämme jäsenistä ehkä puhelias. Harmillista kyllä hänkään ei päässyt aivan jokaiselle kerralla mukaan. Olisin mielelläni nähnyt lisää hänen töitään. Sanoin, että itselläni

käsi on välillä ikään kuin lukossa, jolloin maalaaminen ja piirtäminen voi olla alkuun kankeaa. Oli mukavaa, että Leena oli savi/kipsikerrallamme mukana. Hän sai sekoittaa kipsin ja käsittelikin materiaalia kuin vanha tekijä. Leena oli myös aika napakka sanallisessa ilmaisussaan. Hän toi esiin tapaamiskertojemme aikana myös omaa materiaalista tietämystään. Leena kertoi minulle aikaisemmista taiteellisista töistään. Hän sanoi, että työskentely tuntuu tällä hetkellä hankalalta, kun ennen on pystynyt niin paljon parempaan. On kuin käsi ja pää eivät toimisi yhteen. Kävin hänen huoneessaan tutustumassa hänen Hollannissa oleskeluaikoinaan tekemiin maalauksiin. Leena on selvästi oikein lahjakas juuri taiteellisestikin. Olen aistunut, että hän koki yhteisen projektin juuri siksi hieman turhauttavana, kun lopputulos ei hänen mielestään yltänyt enää samalle tasolle, kuin ennen. Hän totesi yhden maalauskeran jälkeen oikein tuntevansa, missä kohtaa halvaus on hänen päässään ollut.

Vieno (91 vuotta) oli mukana tekemässä valitettavasti vain kahdella ensimmäisellä kerralla. Vienon töissä oli minusta paljon sympaattista otetta ja olikin siksi todella sääli, ettemme saaneet nähdä enempää hänen töitään. Vieno koki kaiketi, että työskentely ei ollut häntä varten. Hän suhtautui omiin töihinsä mielestäni turhan vaatimattomasti. Lopuksi hän totesi, että häntä hieman harmitti, ettei hän kuitenkaan jatkanut ryhmässämme pidempään. Olen iloinen, että hän tuli kaikesta huolimatta näyttelyn avajaisiin ja vaikutti siellä olevansa iloinen omista töistään Wilhelmiinan seinillä.

5.3 Hedelmäasetelma ja erämaahan eksyminen

Toisella työskentelykerralla valmistelin kaikille jälleen paikan maalaustelineen ääressä. Teippasin heille harmaansävyiset kartonkipohjat kiinni maalausaluksiin. Leikkasin ne mahdollisimman suuriksi, sillä toivoin näin ryhmäläisten vapautuvan tekemään hieman suurempia töitä. Tein valmiiksi hedelmäasetelman työskentelytilamme keskelle mahdollisimman näkyvälle paikalle. Tämän lisäksi asettelin heille peite- ja vesivärit valmiiksi pienille apupöytinä oleville jakkaroille. Laitoin valmiiksi myös muutamia erikokoisia pensseleitä. Paikalle saavuttuaan ryhmäläiset saivat myös maalausessut ja käsipyyhepaperia pensseleiden pyyhintää varten. Iris ja minä pesimme heille työskentelyn lomassa myös tarpeen tullen lisää siveltimiä käyttöön. Aiheita oli tuolloin kaksi. Joko hedelmäasetelma tai vapaampi mielenmaisematyö, joka sai olla mikä vain mieleen tuleva maisema, muisto tai vaikka vain ajatus.

Erkki on ollut alussa varovaisesti mukana. Hän näytti kuitenkin jossain määrin nauttivan tekemisestä. Hänellä on selvästi oikein hyvä mielikuviutus. Hän oli ryhmästä ainoa, joka teki mielenmaisema työn. Hän totesi maalattuaan, että tässä tämä mielenmaisema on hieman sotkuinen ja nimesi työnsä ”Erämaahan eksyin kerran” liittyen hänen historiaansa lentäjänä.

5.4 Savea ja kipsiä

Kolmannella kerralla aiheena oli painaa saveen erilaisia esineitä ja valaa ne sitten kipsiin. Paikalle olivat tuolloin Petri, Keijo, Erkki, Eine ja Leena. Kyseisellä kerralla kaikkein innokkaimmin materiaaleihin suhtautui Keijo. Hän jaksoi odottaa kipsin kuivumista kanssani, jotta näki tuoreen työnsä heti samana päivänä. Keijo on ollut yksi niistä ryhmän jäsenistä, joiden vuoksi tiedän, että oma panokseni ei ole turhaa. Keijon kanssa keskustelimme hyvin pitkään savi/kipsikerran jälkeen. Haastattelin häntä myös juuri kyseisen työskentelykerran jälkeen, sillä keskustelumme oli niin rentoa ja mukavaa. Haastattelumme keskeytyi lopulta siihen, kun alakerran olohuonetilasta alkoi kuulua juhlallinen kuoron laulu. Itse haastattelutilanne oli varsin ikimuistoinen hetki, jolloin pysähdyin syventymään Keijon elämään. Hän kertoi minulle laulavansa myös kuorossa ja harrastaneensa aikaisemmin pianonsoittoa. Keijosta näkyi valoisa ja toisaalta äärimmäisen realistinen ote elämään. Hänen elämässään on tapahtunut paljon asioita ja paljon hän on myös selvinnyt. Hän kokee olevansa jollain tavalla myös etuoikeutettu asuessaan Wilhelminassa. Hän totesi, ettei ole ennen ollut näin hienossa paikassa.

Otin itse tekemiseen sellaisen asenteen, ettei kenenkään ole pakko olla mukana, jos mukana oleminen ei tunnu yhtään omalta jutulta. Olen iloinen siitä, että silti aika moni pysyi aina näyttelyn ripustukseen saakka mukana tekemässä töitä säännöllisesti ja pitkäjänteisesti yhteisen päämäärän eteen. Kysymys on mielestäni ennen kaikkea mahdollisuudesta, jonka voi joko käyttää tai vastaavasti olla käyttämättä.

”Luova työskentely on aina jollakin tavalla jo hallinnassa olevan sekä uuden- ja tuntemattoman, ei-tiedetyn ja – hallitun ristiritaisessa maastossa - osatun ja ei- osatun rajalla – elämistä. Jos ei ole aiemman kokemuksen luomaa turvaa, mielen voimat kuluvat turvattomasta tilasta pois pyrkimiseen, mieli ei kestä luovuudelle sekä elämää uudistavalle ja rakentavalle toiminnalle tärkeitä keskeneräisyyden ristiriidan ja riskin kokemista.” (Sava, 2007, s. 87)

29.8.2011 meillä oli vielä kaksi kertaa jäljellä, jonka jälkeen oli ripustus ja näyttelyn avajaiset. Olin luvannut tehdä keskiviikkon mennessä julisteen ja kutsukortin valmiiksi. Näyttelyn nimeksi tuli Luovuutta on, koska se kuvastaa hyvin sitä, mistä taideryhmän tapaamisissa on ollut kyse. Osaltaan se kuvastaa hyvin myös sitä, miksi yleensä lähdin tekemään kyseistä projektia heidän kanssaan. Toiveena oli, että kaikki taiteilijat pääsisivät osallistumaan ripustukseen, sillä se on kuitenkin olennainen osa näyttelyn rakentamista. Todellisuudessa ripustukseen osallistuivat Siiri, Petri, Keijo ja Eine. Myös vapaa-ajan ohjaaja Iris landström oli perjantaina 9.9.2011 auttamassa ripustuksen viimeistelyssä. Alun perin ajatuksenani oli, että mahdollisimman moni heidän sukulaisistaan ja

läheisistään pääsisi paikalle avajaistilaisuuteen, jotta se olisi kaikille mahdollisimman ikimuistoinen tilaisuus.

5.5 Kuvanveistäjän materiaaliset valinnat

Koska oma materiaalituntemukseni on suhteellisen laaja oman kuvanveistäjän taustani takia, luulen, että se osaltaan vaikutti ryhmässä siihen, kuinka kannustin heitä tarttumaan eri materiaaleihin. Toiseksi viimeinen työskentelykerta, jolloin paikalla olivat vain Petri, Eine ja Siiri oli rakentunut niin, että pyysin heitä tekemään työn paikalle tuomieni materiaalien pohjalta. Halusin, että he antautuvat itse tekemisen prosessiin ja tekevät samalla valintaa. Siiri innostui liimaamaan harmaalle kartonkipohjalle huovutukseen käytettävää lampaanvillaa. Hän valitsi ensin sinistä ja keltaista. Hän oli hyvin päättäväinen sen suhteen, että juuri nuo värit ovat hänelle mieluisimmat. Kun työn tekeminen jatkui eteenpäin, hän otti mukaan myös muun värisiä villoja. Autoin häntä vain antamalla hänelle lisää liimaa. Siiri keskittyi tekemiseen erittäin pitkäjänteisesti. Kun työ oli valmis, hän ei ollut varma tuliko siitä hyvä, kunnes nostin työn kauemmas hänestä seinällä ja sanoin, että sehän on kuin relieffi ja tavallaan myös eräänlainen moderni ryijy. Nähtyään teoksensa seinällä Siiri innostui ja totesi sen olevan hieno. Kyseinen työ oli mielestäni Siirin yksi voimakkaimmista töistä. Villojen värit ja pehmeys veivät työtä jo tekovaiheessa vauhdilla eteenpäin.

Samalla kerralla Eine onnistui vapauttamaan itsessään ilmaisuvoimaa. Hän aloitti repimällä ja liimaamalla silkkipaperia. Lopuksi hän laittoi työhönsä myös villaa ja paperinaruja. Näytin hänelle, että pöydällä oli myös maaleja ja töpöttimiä vaihtoehtoja työskentelyä varten. Hän innoistuiakin töpöttelemään työhönsä punaisia pisteitä. Näytti siltä, että materiaaleista lähtenyt työskentely oli ryhmäläisistä mieluisaa. Se oli kuin seikkailu, jonka lopputuloksesta ei ole alussa tietoa.

Petriä kiehtoi pehmeä, harmaa kangas, josta hän leikkasi ja liimasi harmaalle kartongille paloja. Hän valitsi hieman yllättävästi myös punaista kimalleliimaa, jolla hän veti pitkiä viivoja teokseensa. Oli hienoa huomata, millaisia valintoja kukin ryhmäläistä teki materiaalikasan kohdatessaan. Petri oli ehkä hieman hämmentynyt siitä, mitä teokseen vielä tekisi. Vaihtoehtojen kirjo saattoi tuntua hänestä aavistuksen hankalalta. Kyseisestä työskentelykerrasta tuli kuitenkin yksi vapautumisen ja heittäytymisen näyttämö. Olen vakuuttunut, että oli hyvä kokeilla tekemistä ilman varsinaista aihetta. Siinä taiteilijaryhmäläiset saivat antautua jotenkin lapsenomaiseen tekemiseen ja nauttia eri materiaalien tunnusta.

Itselleni ei ole helppoa erottaa sitä, onko oma suhteeni eri kuvataiteen materiaaleihin kovin erilainen, kuin ihmisellä jolla ei ole vaikkapa kuvanveistäjän koulutusta. Aivan varmasti on, mutta en toisaalta itse tiedä muusta. Ainakin kannustin taiteilijaryhmäläisiä olemaan ennakkoluulottomia ja kokeilemaan erilaisia työskentelytapoja ja materiaaleja. Tämä ennakkoluulottomuus on kaiketi perua omista opiskeluajoistani, jolloin huomasin usein sen, kuinka osa materiaaleista ikään kuin

”kolahtaa” ja kuinka osa saattaa tuntua jopa aivan vastenmielisiltä. Tämä selvinnee yleensä vain sillä, että itse kokeilee, mikä itsestä tuntuu hyvältä ja mikä puolestaan ei.

Käytin ennakolta paljon aikaa myös eri materiaalien ajatteluun. Ikäihmisten fyysiset voimavarat eivät riitä välttämättä vaikka rautalangan vääntämiseen tai vuolukiven työstämiseen. Pysin siksi valitsemaan mahdollisimman kevyesti työstettäviä ja toisaalta myös vaihtelevia materiaaleja. Toisaalta tein myös valintaa, etteivät materiaalit olisi suoraan perinteisesti malliaskarteluun käytettyjä, kuten styroksipalloja, tai piipunrasseja. Nyt jälkeenpäin ajateltuna toisaalta vaikka pienet puiset tikut, joista teimme lapsena kuvataidekoulussa liimaamalla taloja olisivat soveltuneet ikäihmisten kuvanveistoon valtavan hyvin. Tässä voidaan huomata, että vaihtoehtoja on runsaasti. Varmasti saattaisin nyt yhden kokemuksen rikkaampana valita erilaisia materiaaleja uutta projektia varten. Kyse oli kuitenkin aivan uudesta aluevaltauksesta, jossa niin useat kysymykset olivat alussa kovin auki. Kohtasin taiteilijaryhmän avoimin silmin ja mieltein ja saimme toteutettua hyvän ja kokonaisen näyttelyprojektin. Näen tulevaisuudessa, että kehitystä tapahtuisi väistämättä. Mikäli teen jossain vaiheessa elämäni vastaavanlaisia projekteja lisää tiedän nyt jo paljon paremmin, mitkä materiaalit sopivat ja millaiset aiheet saattavat innostaa. Kyse on toisaalta aina ainutlaatuisesta ja ainutkertaisesta projektista, jota ei sellaisenaan olisi hedelmällistä edes toteuttaa uudestaan, koska vaihtoehtoja on niin kovin paljon.

5.6 Viimeisenä aiheena omakuva

Viimeisellä työskentelykerralla osallistujia oli yllättäen aika monta. Paikalla olivat Siiri, Erkki, Eine, Keijo, Leena ja Petri. Aiheena oli tehdä omakuva. Aiheen valitsin, jotta saisin töihin vielä entistä enemmän taiteilijoiden omaa tarinaa. Samalla intuitiivisesti tiesin, että projektin loppupuolella kyseisen aiheen antaminen oli ajankohdaltaan sopivin. Taiteilijaryhmäläiset olivat tuolloin tottuneita työskentelyyn, eivätkä arkailleet oman kädenjälkensä näyttämistä myös muille samalla tavoin, kuin alussa. Sanoin alustuksessa, että kuvan ei todella tarvitse olla realistinen. Kyseessä voi olla jotain aivan abstraktiakin. Keijo sanoi lähtevänsä heti kotiin, koska ihmisen maalaminen on niin vaikeaa. Vauhtiin päästyään hän totesi olevansa impressionisti. Erkin työn nimi oli ”Ahdistus”. Erkki tuumi aika pitkään, ennen kuin alkoi maalaamaan. Lopputulos oli hyvin Erkille ominaisen tyylinen. Vähän Matissen tyylistä leikkiä viivoilla. Eine sanoi aiheen olevan vaikea. Jonkin ajan kuluttua hän oli maalannut työhönsä kolme kiinalaista. Hän kertoi, että aihe tuli siitä, kun häntä nimiteltiin aina pienenä kiinalaiseksi, koska hänellä oli musta tukka ja hieman vinon malliset silmät. Ehdotin häntä jatkamaan työtään vielä pidempään, jotta lopputuloksesta tulisi viimeistellympi. Hän jatkoi maalamista ja oli itsekin sitä mieltä, että työstä tuli näin paremman näköinen. Petri maalasi työhönsä hevosen hahmon, jonka takana oli hieman sutta muistuttava eläin. Työn väriskaala oli sinisen harmaa. Siiri ryhtyi toimeen vaivattoman oloisesti ja kirjoitti työhänsä ”Omakuva”. Hän nauroi työn valmistuttua, että ”katso, eikö olekin näköinen?” Siiri vaikutti aina päättäväiseltä sen suhteen, koska työ oli hänestä valmis. Leena sanoi tehneensä ennen omakuvaa peilin avulla. Hän jaksoi keskittyä maalaamiseen hyvin pitkäjänteisesti.

Kokonaisuudessaan voisi sanoa, että tuossa vaiheessa projektia aloin tuntemaan hieman ryhmäläisiä. Ilmapiiri oli jollain tavoin aivan noina aikoina vapautunut. Vaikutti siltä, että taiteilijoilla on ollut mukavaa näissä yhteisissä tapaamisissamme. Aina oli tarjolla jotain uusia haasteita. Odotin jännityksellä millaiseksi itse näyttely muodostuisi. Kutsukortit ja julisteet saatiin tulostettua 30.8. 2011. Sähköistä kutsua olin juuri tuolloin saamassa valmiiksi.

Olen miettinyt sitä, kuinka paljon syvemmälle taidetapaamisissa olisi päässyt, jos aikataulu olisikin vaikka joulukuun saakka. Toisaalta uskon, että projekti oli tämän pituisena paremmin hallittavissa. Heillä oli talon puolesta muutakin ohjelmaa, joten sitoutuminen viikottaisiin tapaamisiin saattaa olla tämän pituisessa projektissa helpointa. Uskon, että pidemmällä aikavälillä osa karsiutuisi ja jäljelle jäisi enää noin neljä innokkainta. Keskustelimme heidän kanssaan tapaamisesta siitä, millaista taiteen tekeminen on ollut. Keijo sanoi, että on harmillista havahtua taiteen tekemiseen vasta tässä iässä. Totesin, että mielestäni on hyvä, että heillä on nyt parempi käsitys siitä, mitä luova taiteen

tekeminen voi olla ja että nyt heillä on mahdollisuus esittää tulevaisuudessa toiveita, jos haluavat vaikka tehdä savitöitä tai maalata. Kaikki materiaalit jäävät kuitenkin Wilhelmiinaan.

Taideryhmäläiset olivat ihanan rehellisesti juuri sellaisia kuin ovat. Osa tuntui ujustevan oman nimen julkaisemista. Eivät ikään kuin haluaisi siirtää liikaa huomiota itseensä. Se on täysin ymmärrettävää ottaen huomioon kuvataiteen tekemisen olevan joillekin täysin uutta. Jotkut ovat tekemisen yhteydessä jopa sanoneet, että älä näytä työtä muille. Nauroin tuolloin ja sanoin, että se tulee joka tapauksessa seinälle kaikkien nähtäväksi. Ryhmän jäsenet olivat kannustavia toisiaan kohtaan. Monesti he sanoivat toistensa töistä, että työhän on hieno. Tällaista kannustamista ja hyvää ilmapiiriä toivoinkin heidän välilleen syntyvän. Yleinen ilmapiiri pysyi jatkuvasti positiivisena, vaikka materiaalit eivät ole aina tuntuneet niin helpoilta. On hienoa huomata, että kaikki silti tekivät, kokeilivat ja välillä jopa yllättyivät omista aikaansaannoksistaan. Tässä mielessä tiedän, ettei työni ole mennyt hukkaan, vain viikottaisilla tapaamisilla oli myönteinen vaikutus heidän elämäänsä. ” Luovat harrastukset tarjoavatkin individualististen piirteidensä ohessa myös mahdollisuuksia yhteisöllisyyteen ja tilaisuuksia sosiaalisten suhteiden solmimiseen ja ylläpitämiseen.” (Saresma, 2003, s. 171)

Oman elämänfilosofiani mukaan jatkuva uuden oppiminen vie ihmistä eteenpäin. Se, että vielä 90-vuotiaana antautuu uusille asioille ja on valmis kokeilemaan, on kerrassaan hienoa. Mikäli elämme vain kerran, olisi suotavaa suhtautua elämään avarakatseisesti. On hienoa huomata, että ajatusmaailma voi kohdata näin yli sukupolvien. Kenties juuri siksi koin myös itse kasvavani projektin myötä.

6.0 Luovuutta on -ryhmänäyttelyn avajaisista

10.9.2011 Luovuutta on -näyttelyn avajaiset klo 14.00- 16.00

Avajaisissa oli hieno tunnelma. Kaikki taiteilijat pääsivät paikalle. Pidin avajaisissa puheen, jossa kiitin kaikkia osallistujia yhteisen projektin loppuun saattamisesta. Sanoin, että olen iloinen, että sain tehdä kyseisen näyttelyn heidän kanssaan ja totesin, että nyt kaikki taiteilijat saavat olla ylpeitä itsestään. Puheen lopuksi painotin, että nyt on syytä juhlaan ja nostimme maljat onnistuneelle projektille. Ystäväni Iina Vaajamo lauloi Fredrik August Ehrströmin kappaleen ”Joutsen” ja toi näin avajaisiin entistä juhlavampaa tunnelmaa. Aluksi pyysin Wilhelmiinan omaa kuoroa esiintymään avajaisissa, mutta kuoronjohtaja ei olisi päässyt paikalle ja sen vuoksi päädyin pyytämään Iinaa.

Keijo sanoi, että tämä oli hienoin tilaisuus, missä hän on viiden asuinvuotensa aikana Wilhelmiinassa ollut. Siiri oli silmin nähden iloinen ja otettu koko tilaisuudesta. Harmittelin Vienolle sitä, että hän jätti ryhmän kahden kerran jälkeen, sillä hänen työnsä olivat minusta hieno lisä näyttelyyn. Hän sanoi epäilleensä, että laitammeko niitä ollenkaan esille. Hän totesi, että ensi kerralla ei jätä kesken, jos vastaava tilaisuus tulee. Keijo sanoi, että nyt voi tulla tyhjyyden tunne. Sanoin, että olen tiedostanut sen jo ennen kuin lähdin projektia toteuttamaan, mutta ajattelen, että olisi sääli jättää projekti kokonaan toteuttamatta tyhjyyden tunteen pelossa. Benjaminin osallistuminen projektiin rajautui installaation rakentamiseen yhdessä vaimonsa kanssa. Hän ei halunnut osallistua ollenkaan itse taiteen tekemiseen ryhmässä. Sanoin avajaispuheessa, että ryhmän kesken oli mukavan vapautunut ja kannustava ilmapiiri. Kaikki ryhmässä olleet tuntuivat tutustuvan toisiinsa joka kerta paremmin ja myös luottamuksen ilmapiiri kehittyi projektin loppua kohden paremmaksi. Leena totesi olevansa ”se vastahakoinen”. Ymmärsin hänen puheistaan, että hänen kokemuksensa siitä, että hän on ollut kuvataiteellisesti lahjakas, eikä koe kykenevänsä enää samaan lopputulokseen turhauttaa häntä kovasti. Petri vaikutti olevansa myös hyvillään koko näyttelystä. Hän pääsi myös hyvin ryhmään sisään, vaikka tulikin talon ulkopuolelta projektiin mukaan. Eine kertoi muuttaneensa vasta heinäkuussa taloon ja sanoi, että taidenäyttelyprojektin myötä hän tutustui paremmin muihin talon asukkaisiin. Hän totesi, että aikoo jatkaa ehdottomasti mukana muissa vastaavissa projekteissa. Eine tuntui olevan myös koko sydämellään mukana näyttelyn tekemisessä. Hän osallistui ripustukseen kaikkein eniten ja oli jatkuvasti valmis auttamaan kaikessa.

Keijo, Erkki ja Benjamin Luovuutta on -näyttelyn avajaisissa.

Loppuvaiheessa taidenäyttelyprojektia olin kaiken kaikkiaan iloinen. Kokonaisuudessaan projekti onnistui paremmin, kuin osasin kuvitella. Ajattelin alussa, että voi käydä niin, ettei juuri kukaan sitoudu yhteisen päämäärään eteen toimimiseen tai, että kuvataiteen tekeminen tuntuu liian haastavalta. Olen oppinut paljon. Uskon tällä hetkellä omiin kykyihini taiteen pariin houkuttelijana paremmin. Sain tietyllä tapaa projektista juuri niitä kokemuksia itselleni, joita toivoin. Sain kokeilla visuaalisen kulttuurin parissa toimimista itselleni vieraalla maaperällä. Onnistuin tutustumaan uusiin ihmisiin ja ennalta tuntemattomaan ikäihmisten yhteisöön. Sain nähdä heidän maailmaansa.

6.1 Luovuutta on -näyttelyprojektista

Luovuutta on -näyttelyprojekti toimi hyvänä kokeiluna siitä, millaisin kuvataiteellisin keinoin on mahdollista tarjota tilaisuus luovuuden ylläpitämiseen ja samalla kohdata uusia ihmisiä. Se oli myös projekti, jossa nuori kohtaa vanhan, jossa ihminen kohtaa ihmisen. Erkki kertoi minulle paljon siitä, kuinka hän on ollut elämässä eräänlainen onnenmyyrä. Hän oli toiminut lentäjänä ja pudonnut useasti koneellaan metsään. Kaikesta hän oli kuitenkin aina selvinnyt hengissä eteenpäin. Erkistä näkyi syvällisyys ja arvostus muita ihmisiä kohtaan. Hän kertoi useasti minulle siitä, kuinka hän on saanut elää hyvän elämän. Oliko taiteen tekeminen siinä suhteessa hänelle merkityksellistä? Ainakin se teki näkyvämmäksi minulle sitä, kuka Erkki on ja millaisia ajatuksia ja kokemuksia hänellä on. Yksi Erkin töistä ”Erämaahan eksyin kerran” on mielestäni hieno esimerkki siitä, kuinka hän toi teoksessaan esiin omaa taustaansa lentäjänä. Kun aiheenamme oli omakuva, hän nimesi työnsä ”Ahdistus”, joka oli itselleni yllättävää. Jossain määrin kyseessä oli kuitenkin niin avoimesti positiivisen tuntuinen mies. Ehkä ahdistus kumpusi eräänlaisesta yksinäisyydestä, jota olin kuitenkin myös hänessä aistivissani. Tarpeesta tulla kuulluksi ja nähdyksi ja huomatuksi. Siitä pelosta, että painuu jollain tapaa unohduksiin, koska on jo elänyt niin kunnioitettavaan ikään, eikä toimi enää yhtälaisena yhteiskunnan rattaita liikuttavana osana maailmassa. Nyt ajatellessani Erkkiä minulla nousee esiin ajatus siitä, kuinka länsimainen kulttuuri ei ehkä anna ikääntyville ihmisille tarpeeksi mahdollisuuksia tulla kuulluiksi. Ollakseen hyvä yhteiskunnan jäsen, tulee olla ehdottoman tehokas ja pyrkiä menestymään mahdollisimman hyvin. Onko todellisuus kuitenkin kenties toinen? Kuka määrittää tehokkuuden olevan hyvän elämisen mittari? Voitaisiinko ajatella, että hyvä elämä muodostuisi hyvistä teoista, joista esimerkiksi ikäihmisen olemassaololle merkityksen antaminen voisi olla yksi osa?

Olen huomannut millaiseen hetkessä elämiseen lasten parissa työskennellessä usein päädyn. Nyt huomaan, että itseasiassa ikäihmisten kanssa työskentelyssä on hyvin paljon samaa. Merkityksellistä on rauha olla, kiireetön ilmapiiri, jossa saa olla oma itsensä. Lasten parissa usein tekeminen tuottaa uusia merkityksellisiä yhdessäolon kokemuksia, miksi näin ei olisi siis myös ikäihmisten kanssa? Luovuus piilee mielestäni juuri näissä intenssiivisen tekemisen hetkissä.

Pohtiessani omaa suhdettani taiteen tekemiseen, ymmärrän myös projektin painopisteen juuri itse tekemisessä. Olen useasti ajatellut, että tärkeintä oli olla mahdollistamassa kokemusta kuvataiteen parissa. Näyttää osaltaan myös omaa maailmaansa muille. Se, mikä itsestä tuntuu oman koulutuksen vuoksi luonnolliselta ja tavalliselta voi toiselle ihmiselle olla jotain täysin vierasta ja uutta. Yhdessä mielessä Luovuutta on -näyttelyn rakentaminen oli myös kokeilu siitä, mitä itse olen

ja edustan. Lopulta se, koenko olevani kuvataiteilija ei ehkä olekaan merkityksellistä. Tärkeämpää on se mihin pyrin omaa osaamistani laajentamaan. Yhteistyöprojektien parasta antia ovat mielestäni se, että usein hyvässä hengessä toteutettujen yhteistyöprojektien lopputulos on jotain paljon syvempää, kuin yksin tehdyissä töissä. Ryhmätyöskentelyssä tulee haastaneeksi itseään ja pyrkii myös tekemään näkyväksi omia vahvuuksiaan. Luovuutta on teki minussa näkyväksi sen, että jo tähän astinen koulutukseni ja intoni riittää kyseisten projektien vetämiseen. Vaikka koen usein olevani myös kuvataiteen parissa vasta oppimassa, huomasin projektin myötä jo oppineeni hyvin paljon. Tältä osin oma ennakkoluulottomuuteni ikäihmisten parissa työskentelyssä palkittiin.

6.2 Edistikö projekti luovuutta?

Ei ole olosuhteista, joihin ihminen ei sopeutuisi, erityisesti jos hän näkee kaikkien ympärillään elävän samalla tavoin. Leo Tolstoi

Edistikö projekti sitten luovuutta? Leonie Hohenthal-Antin ottaa esiin kysymyksen siitä, onko ikä taiteen tekemiselle etu vai kenties este. Hän löytää luovuuden esiintymiselle kahdenlaisia malleja, joissa toisissa ajatellaan luovuuden vähenevän ihmisen vanhetessa ja toisissa ei. Hohenthal-Antin nostaa esiin muun muassa Suomessa luovuutta tutkineen aivoprofessori Matti Bergströmin toteamuksen siitä, etteivät aivot estä mitenkään luovuutta myös vanhemmalla iällä. Samoihin ajatuksiin on päätenyt myös Kalifornian yliopiston professori D.K. Simonton. Hänen mukaansa luovuudelle ei ole mitään ikää, eikä sen heikkenemiselle iän myötä ole olemassa minkäänlaista todellista tutkimuspohjaa. (Hohenthal-Antin, 2006, s. 38)

Kuvataideprojektini osoitti pienessä mittakaavassa, että ikä ei ole este luovuudelle. Hämmästyin itse saadessani projektin loppupuolella tietää ryhmäläisten iät. Siinä vaiheessa tuntui vieläkin merkityksellisemmältä oman projektini tekeminen. En tiedä kuinka montaa kertaa juuri heille tullaan tarjoamaan mahdollisuutta kuvataiteen tekemiseen samalla intensiteetillä. Niin kuin Hohenthal-Antin huomaa esitellessään vastaavanlaisia kuvataideprojekteja kirjassaan, että ”Tärkeää on myös esillepano, koska se on osoitus työn arvostuksesta ja tavoitteellisuudesta.” (Hohenthal-Antin, 2006, s. 61) Uskon siihen, että taideryhmässäni olleista ainakin osa tulee tekemään vielä jotain kuvataiteen parissa, mutta juuri esillepanoon ei välttämättä tulla paneutumaan samalla tavalla, kuin näyttelyssämme. Juuri näyttelyyn osallistumisen kokonaisvaltaisuus avajaisineen toimi hyvin myös arvostuksen kenttänä. Olla taiteijjana ja juhlia avajaisia elämässään vaikka vain yhden kerran.

”Vaikka iän myötä saatamme menettää fyysistä voimaa ja energiaa sekä entisen työstatuksemme tarjoamaa valtaa ja arvostusta, älyllinen kasvu ja jatkuva uuden oppiminen ja itsemme kehittäminen voi kompensoida menetyksiä merkittävästi.” (Emden ja Lampikoski, 2001, s. 72) Tässä mielessä ikääntyminen voidaan nähdä myös positiivisena elämään kuuluvana asiana. Vastaavanlainen ajattelu tuntuu olevan nykypäivän nuoruutta ihailevan kulttuurin varjossa. Ainakin mainoismaailmassa pyritään luomaan tarvetta ikääntymisen merkkien torjumisen kannattavuuteen. Toisaalta ET-lehti on tuonut mainoksiinsa myös hyvää vastareaktiota kamppanjassaan, jossa kysytään kummalla on mielenkiintoisempi tarina nuorella ja siloposkisella ihmisellä, vai samalla ihmisellä useita vuosia myöhemmin?

Jack B. Emdenin ja Kari Lampikosken ovat listanneet ominaisuuksia, jotka koko elämänsä luovuuden säilyttävät ihmiset jakavat. Näitä ovat se, että kyseiset ihmiset ”pysyvät aktiivisina ja energisinä hyvinkin pitkään, ovat kiinnostuneita jatkuvasta opiskelusta sekä ongelmien ratkaisusta, uskaltavat omaksua epätavallisia näkökulmia, hahmottaa kokonaisuuksia ja yhdistää todellisuustajunsa mielikuvitukseen.” (Emden ja Lampikoski, 2001, s. 77-78) Tässä huomaa elämän mittaisen opiskelun olevan siis perusteltua oman vireyden ylläpitämisessä, mielikuvituksen voimaa unohtamatta. Lista piirteistä jatkuu:

”pystyvät armottomiin työrupeamiin ja elämänkulkuun kuuluu hellittämätön ponnistelu, hallitsevat keskittymisen taidot ja sitoutuvat voimakkaasti hankkeisiin, ovat harrastuksissaan toimeliaita ja aikaansaavia, omaavat positiivisen elämänsenteen ja ovat aikeissaan peräänantamattomia, pyrkivät vaikuttamaan muihin ihmisiin saadakseen heidät mukaan kiinnostaviin hankkeisiin.” (Emden ja Lampikoski, 2001, s. 78)

Ajatellessani taiteilijaryhmäläisiä tunnistan heistä osalla juuri näitä ominaisuuksia. Siirin toteamus ”Eiköhän pojat lähdetä mukaan!” oli hyvä esimerkki pyrkimyksestä saada muut mukaan kiinnostavaan hankkeeseen. Projektiin sitoutuneisuus tuli ilmi hyvin Petrin, Einen ja Keijon kohdalla. Heille näyttelyn rakentaminen vaikutti olevan kaikkein mieleisintä. Keskittymiskyky oli ryhmäläisillä mielestäni täysin riittävä. He saivat aloitetut työt aina valmiiksi ja keskittyivät varmasti juuri sen aikaa, kun oli mahdollista. Myös mielikuvituksen käyttö näkyi ryhmäläisillä kaikilla. Se näkyi hyvin näyttelyssä leikillisenä värien käyttönä ja persoonallisina ratkaisuin lopullisissa teoksissa. Erkillä se näkyi myös omaperäisenä tapana nimetä työt.

Uskallan siis väittää, että taiteilijaryhmäläisillä on hyvät edellytykset oman luovuutensa säilyttämiseen.

”Luova potentiaalimme, piilevä kykymme keksiä uusia ideoita ja ratkaisuja, tehdä hyödyllisiä aloitteita ja kokeilla uusia lähestymistapoja on siis iästä riippumaton. Kysymys on siitä, onko meillä motivaatiota luovuuteen, osaammeko käyttää luovuuden mahdollisuuksia hyväksemme?” (Emden ja Lampikoski, 2001, s. 47)

Ne, jotka osallistuivat projektiin kokemukselliseen osaan, osasivat ainakin. Benjaminin ja hänen vaimonsa osallistuminen näyttelyyn rajautui aika pieneksi Kaukoidän esineiden asettelun mittaiseksi, en siksi osaa sanoa heidän kokemuksestaan projektin luovuutta edistävästä puolesta juurikaan.

Syventyäkseni vielä kysymykseen luovuudesta yksilötasolla nostan esiin Kari Uusikylän ajatuksen: ”Luova yksilö haluaa parantaa asioita, ei vain ylläpitää status quota. Hän kykenee siirtämään

ongelmien lopullista ratkaisua, hän ei hosi eikä härkoi, vaan luo ja ajattelee, kenties makaa sohvalle ja antaa aivojen työskennellä.” (Uusikylä, 2002, s. 138) Tässä kohtaa ajatus lähenee jo aikaisemmin mainitsemani luovuuden ja laiskuuden mahdollista läheistäkin suhdetta. (Luku 4.0 Luovuudesta s.31) Asumispalvelukeskuksen kontekstissa tämä tarkoittanee ajatusta siitä, että on yhä valmis tarttumaan tilaisuuteen murtaa arkinen rutiini ja kokeilla jotain uutta. Keijon sanoin ”Jos ei halua vain tuolissa istua tai sängyssä nukkua niin aina voi jotain tehdä.” Tämän näkisin Uusikylän mukaillen luovan yksilön ajatusmaailmaksi.

”Avoimuus ja joustavuus, siinä kaksi luovan ajattelun avainelementtiä...Luovaa prosessia ei voi tietoisesti kiihdyttää, kenties palkkion toivossa tai rangaistuksen pelossa. Todella luovalle yksilölle on tyypillistä, että hänelle asiat ovat tärkeitä, ei se, saako hän mainetta ja kunniaa, virkanimityksiä tai muuta ulkokohtaista...” (Uusikylä, 2002, s 138)

Katkelmaan syventyessä huomaa, että jo projektini alussa taiteilijaryhmäläisille korostaneeni asenteen tärkeys ja tilanteeseen leikkimielinen heittäytyminen olivat täysin perusteltuja. Ja vaikka ryhmän jäsenistä kaikki eivät tulleetkaan jokaiseen tapaamiseen ajattelin, etten lähde heitä myöskään siinä vaiheessa maanittelemaan mukaan. Omasta näkökulmastani aikuiset ihmiset osaavat kyllä tehdä päätöksen omasta osallistumisestaan, ilman sen kummempaa houkuttelua. Tämä houkutteluvaihe oli aivan projektin alussa, kun kerroin heille sen, mistä projektissa on kyse. Tämän jälkeen he olivat omillaan siinä mielessä, että niin kuin Uusikylä huomaa, ei luovaan prosessiin voi ulkoisesti pakottaa, eikä se olisi mielestäni millään tavoin tavoitteellistakaan.

Olen esitellyt tutkimuksessani ajatusta siitä, kuinka ihmisissä sisällä oleva luovuus saataisiin esiin. Tähän ei mikään pakkokeino ole vaihtoehtona vain se, että tarjoaa osallistumiseen mahdollisuuksia. Visuaalisen kulttuurin ala voisi mielestäni vastata tähän kysyntään vielä nykyistäkin laajemmin. Se, että aika moni hakeutuu esimerkiksi työväenopistojen tarjonnan pariin kertoo siitä, kuinka harrastaminen tuo yleisesti mielekkyyttä arkeen. Miksi vastaavia kuvataideprojekteja ei tuoteta palvelutaloissa nykyistä enempää? Jos avoimuus luoville tempauksille säilyy, näen sitä kautta positiivisen muutoksen mahdollisuudet myös ikäihmisten elämässä. Visuaalisen alan ammattilaiset voisivat laajentaa omaa ammatinharjoittamistaan myös tähän suuntaan. Luoda mahdollisuuksia antamalla myös kysyntää kuvataideprojekteja ja muita taideprojekteja kohtaan. Luulen, että suurin este ”luovuustempauksille” on ihmisten taipumus tyytyä vallitseviin oloihin. Jollain tavoin, voisin kuvitella, ettei kovin monelle ikäihmiselle tule laitosoissa mieleen sanoa henkilökunnalle, että ”haluan tehdä taidenäyttelyn, enkä ole koskaan aikaisemmin muuten tehnyt mitään kuvantekemiseen liittyvää.”

Uskon, että Luovuutta on -näyttelyprojektimme oli kaikein kaikkiaan hyvä kokemus. Jossain määrin se rikkoi ryhmäläisten tavallista arkea ja toin laitoksen ulkopuolisena henkilönä varmasti jotain uutta taloon. Kokemuksen jakaminen heidän kanssaan merkitsi minulle yhden projektin läpiviemistä. Projektin, jonka onnistumisesta ei kukaan voinut antaa missään vaiheessa takeita. Koen näyttelyn rakentamisen kaaren olleen tärkeää yhtälailla heille, kuin itsellenikin. Uusikylän kirjassa tarinan kuvataiteilija toteaa.

”Luova prosessi lähtee aina liikkeelle sisäisestä innosta päästä tekemään asioita. Se on hyvä prosessi. Aina joutuu miettimään onko tässä mitään järkeä ja sitä kautta joutuu miettimään omaa olemassaoloaan. Se on hirveän raskasta verrattuna moneen muuhun työhön. Siihen kuuluu tietyt hetket, jolloin ei ole kiire mihinkään, ei ole pakko tehdä mitään lopullista. Sit iskee epäusko: tässä ei oo mitään järkeä, kaikki mitä teen on paskaa. Hetkeks koko pohja katoa, sitten pääsee taas ylöspäin, helpottaa...Onneksi tulee senkin vaihe, että on onnellinen, asia on tehty ja tuntuu, että hyvä tuli...—” (Uusikylä, 2002, s. 140)

6.3 Onko luovuuden tukemiselle tulevaisuudessa kysyntää?

Vanheneminen on ainoa tapa elää kauemmin. Francis E. Auber

Mikäli keskitän huomion hetkeksi juuri ikäihmisen elämään, voimme huomata, että

”Kehittyneissä maissa eletään keskimäärin non 20 vuotta kauemmin kuin esi-isät sata vuotta sitten. Vuoteen 2025 mennessä 60-vuotiaitten ja sitä vanhempien määrä yltää maailmassa melkein 990 miljoonaan. Elinajanodote on kasvamassa jokaisen uuden sukupolven kohdalla. Euroopan unionin väestö ikääntyy. Nykyään EU- alueella elää noin 50 miljoonaa yli 65-vuotiaista, heistä 20 miljoonaa on 75-vuotiaita ja sitä vanhempia. Tulevina vuosina yli 65-vuotiaiden määrä käsittää yli viidenneksen väestöstä ja vuoteen 2020 mennessä yli neljänneksen.” (Emden ja Lampikoski, 2001, s. 35)

Jos ajattelemme sitä, kuinka ihmisen elämä on jatkuvasti pidentynyt olisi luovuudelle kysyntää myös ikäihmisten keskuudessa entistä enemmän. Nykyinen 65-vuotias on yleensä aika hyvässä fyysisessä ja henkisessä kunnossa, jolloin elämällä toivoisi vielä siinäkin vaiheessa olevan riittävästi sisältöä.

”Luovuudesta saa tulevaisuudentoivoa, sillä se auttaa hahmottamaan monenlaisia vaihtoehtoisia elämäntyyplejä. Se vahvistaa luottamusta siihen, että pystytään selviytymään stressaavista ja ongelmallisista tilanteista. Vanhetessamme kohtaamme joka tapauksessa vaikeita tilanteita, joista selviytyminen edellyttää toiveikkuutta, kypsää sisäistä näkemystä ja positiivista mielikuvaa tulevaisuudesta. Pohjimmiltaan juuri luovat, positiiviset toiminnot ja tekemiset antavat tulevaisuudentoivolle perustan.” (Emden ja Lampikoski, 2001, s. 33)

Näkisin tämän hyvänä perusteluna kuvataideprojektien kaltaisille luovuuden ylläpitämisen haasteeseen vastaaville projekteille. Visuaalisen kulttuurin mahdollisuudet kiinnostavat minua juuri sen vuoksi, että olen kyseiseen alaan elämässäni perehtynyt. Miksi juuri taide sitten vastaisi luovuuden säilyttämisen ongelmaan? Inkeri Sava toteaa:

”Perusajatuksiani on, että taide voi osaltaan herättää aistimaan ja näkemään sellaista, jota ei ennen ole osannut, halunnut tai uskaltanut nähdä. Taiteilija vie rajalle ja valaisee, pelkistää katsottavaksi kaunista, mutta myös ärsyttävää, inhottavaa, jotakin, jota maailma myös on. Tämä ”herääminen” voisi sitten johtaa elämää kunnioittavaan muutokseen.” (Sava, 2007, s. 73)

Tähän taiteen voimaan on itse kuvan tulevana asiantuntijana helppo samaistua. Sava jatkaa.

”Kielteisyys mieleisessä rajan ylityksessä voi merkitä mm. sitä, mitä luovuuden yhteydessä on kutsuttu luovaksi tuhoksi, tai sitä, mikä vie mielen destruktion eli pahan puolelle kuten usein

ajatellaan mm. väkivaltaelokuvien ja pelien tekvän monen nuoren mielelle. Luova tuhokin voi tosin olla myönteistä: jonkin vanhan on pakko tuhoutua, jotta voi syntyä uutta. ” (Sava, 2007, s. 73)

Itse olen enemmän varmasti tämän taiteen elämää kunnioittavan muutoksen kannattaja. Ajatus siitä, tuntuu paljon omemmalta, kuin ajatus ”luovasta tuhosta”. Tämä johtunee siitä, että en ole koskaan pystynyt arvostamaan kovin paljon väkivaltaisuuteen liittyviä kuvia. Olen siihen kenties liian naiivi ja sisimmältäni jossain määrin liian herkkä katsomaan kuvia, joiden tiedän jäävän kummittelemaan mieleeni. Toisaalta näen taiteella olevan kysyntää myös epäkohtien esiin tuomisessa. Se lienee kuitenkin yksi taiteen vallitsevista mahdollisuuksista pelkän kauneuden näyttämisen lisäksi. Laajentaessani näyttelyprojektin mahdollisuuksia koskemaan muita ryhmiä, uskon aiheiden menevän hyvinkin syvälle juuri epäkohtienkin näyttämiseen. Jos ajateltaisiin näyttelyprojektin toteuttamista vaikka syrjäytyneiden nuorten keskuudessa, uskon, etteivät kuvat olisi pelkkää auringonpaistetta ja hymyä. Syrjäytyneet nuoret saisivat mahdollisuuden tuoda kuvataiteen avulla oman äänensä paremmin kuuluville ja näyttää myös kuvin sitä, miltä tuntuu olla nuori. Näin keskusteluun ja oman itsestä ilmaisuun tulisi yksi vaihtoehtoinen muoto lisää. Tähän osa-alueeseen en opinnäytteeni puitteissa kuitenkaan syvenny sen enempää.

Taideprojektien avulla voisimme luoda myös lisää ymmärrystä vaikka vieraita kulttuureita kohtaan. Yhteisen kielen puuttuminen ei olisi näin esteenä ilmaisulle. Olisi hurjan mielenkiintoista nähdä maahanmuuttajien keskuudessa toteutettu näyttelyprojekti. Millaisin kuvin he halusivat kommunikoida yleisön kanssa? Millaisia tarinoita heidän kuvistaan voisimme nähdä?

”Oman elämän ja maailman vuoropuhelu on itseä luovaa, kehittävää ja muuttavaa. Pyrkimyksenä on narsistista itsekeskeisyyttä laajempi ymmärrys. ”Taide antaa mahdollisuuden siirtyä minän ulkopuolelle maailmassa olemiseen ja etäisyyden päästä ymmärtää, mitä merkitsee olla minä tässä maailmassa, ja kääntäen, mitä merkitsee maailman oleminen minussa. (Sava, 2007, sivu 122 Merleau- Ponty 1993, sivu 93)

Kuvataiteen mahdollisuudet luovuuden ja kommunikoinnin parantamisessa ovat mielestäni varsin valtavat. On itseasiassa erikoista, ettei visuaalisen kulttuurin asiantuntijoita työskentele eri ryhmien parissa nykyistä enempää. Kuvataiteen tekeminen voisi vastata moneen yhteiskunnan ongelmaan tuoden kaivattua lisää ihan tavallisiin arkipäiväisiin ongelmanratkaisuprosesseihin. Ihmisten pahoinvointi ja taipumus uupumukseen saattaisi osittain katketa vaihtoehtoisten toimimismallien avulla. Piirrustustunti aamulla ennen palaveria voisi auttaa jäsentämään kiireisen mielen lukkoja tai

vaikka maalaustunti kesken takkuavaa maanantaista palaveria. Vaihtoehtoisia keinoja vaikuttaa positiivisesti ihmisten elämään taiteen tekemisen avulla on useita.

”Taidetoiminta, joka yhdistää ympäristöllisen ja yhteisöllisen näkökulman, toimii eräänlaisena fenomenologisena analyysinä ja pyrkii selvittämään ihmisen elämismailman rakennetta ja ymmärtämään sitä eettisistä, esteettisistä ja sosiaalisista näkökulmista.” (Sava, 2007, s. 194)

Samoilla linjoilla kanssani kulttuurin mahdollisuuksista on hoitolaitosten kulttuuritoiminnan edistämisen läänintaiteilija Ava Numminen todetessaan:

”Oleellisinta lienee hyvinvoinnin kannalta, oli ihminen nuori, työikäinen tai vanha, että sellaiset perustarpeet kuin kompetenssin kokemus, autonomian ja yhteenkuuluvuuden tunteet (...) toteutuisivat kohtuullisesti niin työ- kuin yksityiselämässä. Mielekäs toiminta toisten kanssa, jossa kyvykkyyden ja autonomian tunteet toteutuvat, näyttää olevan se ydin, joka liittyy hyvinvoinnin ja terveyden kokemuksiin. Toisaalta, taiteella on mittaamattoman paljon annettavaa näiden perustarpeiden toteutumisessa.”(Numminen, 2010, s. 2)

Hän huomaa artikkelissaan myös sen, kuinka vaikeaa ihmisten on muuttaa toisaalta opittuja tapojaan oli kyse sitten lähes mistä tahansa toiminnosta.

”Tottumukset, tapamme toimia muuttuvat kokemuksen myötä ei- tiedostetuiksi automaatioiksi ja rakentuvat uskomusjärjestelmiimme liittyen maailmassa olemisen tavaksi. Tuttumusten kyseenalaistaminen on vaativaa psyykkistä työtä, erityisesti koska ne ovat sosiaalisia konstruktioita ja vakiinnuttuaan alkavat ruokkia itse itseään. Tottumus ohittaa kognition, tietoisien havainnoinnin, suunnittelun ja päättelyn.” (Numminen, 2010, s. 5)

Näihin tottumuksiin Numminen tarjoaakin ajatusta siitä, kuinka taiteen avulla voisimme löytää tottumuksenvastaisia ratkaisuja ja näkökulmia muun muassa työssämme. Hänen mukaansa taiteen perustominaisuus on aistien herkistäminen havaitsemaan hienovaraisia eroja. Tässä kohtaa Nummisen ajatus on läheinen ajatukselleni siitä, kuinka taiteen avulla voi ajatella asioista myös toisin. Jos Luovuutta on -näyttelyprojekti antoi taiteilijaryhmäläisille kokemuksia siitä, millaisia mahdollisuuksia omien ajatusten julkittuomiseen kuvataide antaa ja miten se samalla tekee ihmisen näkyväksi myös muiden silmissä taiteen tekijänä, uuden luojana, uskon, että taide on näin toiminut osaltaan opittujen tapojen rikkojana. Asumispalvelukeskuksissa ja muissa hoitolaitoksissa rutiinin hienoinen rikkominen kuulostaa ainakin omalla kohdallani aika virkistävältä ajatukselta. Taiteellisen toiminnan ei mielestäni tarvitse olla koko maailmaa syleilevää, vaan merkitykselliseksi sen tekee muun muassa asioiden jakaminen ja uuden kokeminen. Tärkeää on myös antaa ihmisille kaikissa elämänvaiheissa mahdollisuus tehdä päätöksiä ja tulla nähdyksi ja kuulluksi.

6.4 Töhortää sen minkä töhortää

Mikään ei ole tärkeämpää kuin tämä päivä. J.W. von Goethe

Seuraavassa on ote taiteilijaryhmäläisen Keijo Mattilan haastattelusta. Olen poiminut haastattelusta kohtia, jotka kuvastavat hyvin hänen elämänfilosofiaansa ja innostunutta otetta uusiin haasteisiin. Keijon kanssa haastattelu tuntui ainakin omasta puolestani hyvin luontevalta ja vapautuneelta keskustelulta, sillä tunnuimme olevan aika monista luovuutta koskevista asioista samaa mieltä.

Keijo Mattila 86 vuotta:

”Mä en osaa laulaa, enkä mä osaa maalata, mutta mä olen vaan.”

Haastattelija: ”Mitä sitten tällaisesta sanasta kuin luovuus, mitä se tuo mieleen?”

Keijo: ”Jos nyt tän ikäinen voi vielä sanoa olevansa luova,--niin ihminen voi olla koko ikänsä luova, mä oon sitä mieltä. Tota niin kuin mä sanoin, en mä oo koskaan maalannut enkä enkä mitään tehnyt tällästä--- . Ihminenhän on niin kauan ku on henki niin kehityskykyinen. Ei pidä heittäytyä semmoiseksi, että en mä oo enää mitään. Jos ei anna arvoa itsellensä, niin ei sitä anna toisetkaan. Mä oon kyllä sitä mieltä. Se, se oman arvon tuntonsa on omissa käsissä.”

”Että jos vain nii, että ei minusta oo mihinkään niin se on laiskuutta.

—Jos ei halua vain tuolissa istua tai sänkyssä nukkua niin aina voi jotain tehdä.”

Haastattelija: ”Tuntuuko, että oot oppinut jotain tässä?”

Keijo: ”No,enhän mä oo osannut mitään aikaisemmin. Et mulle tää on tehnyt ihan hyvää

Töhortää sen minkä töhortää. ---Se on vaan otettava itteään tuolta niskasta kiinni.”

Keijon ajatusmaailma kohtaa tässä hyvin omani. Ajatus siitä, että luovuus on ihmisessä läpi elämän, on alussa luovuudesta kirjoittaessani esiin nousseen humanistipsykologi Abraham Maslowin ajatusten kanssa saman suuntainen. Keijon haastattelussa huomaa vahvan mielipiteen siitä, kuinka ihminen on itse vastuussa omasta viitseliäisyydestään. Maslowin ajatuksissa on myös samaa ideaa siitä, kuinka ihminen itse luo oman eksistenssissä ja täten oman elämänsä, jossa ihmiselle on tärkeää saada toteuttaa itseään. Keijon puheessa huomaa myös sen, kuinka hän vaikuttaa olevan sinut itsensä ja oman elämänsä kanssa. Maslowin ajatuksia lainaten voisi ajatella hänen olevan juuri luova ihminen, sillä itsensä hyväksyminen vapauttaa energiaa luovuudelle. (Uusikylä ja Piirto, 1999, s. 31-32)

Olen saanut projektin avulla nähdä yhden esimerkin siitä, millaiset ovat visuaalisen kulttuurin mahdollisuudet ikäihmisen luovuuden säilyttämisellä. Ainoastaan yksi jätti projektimme kahden kerran jälkeen kesken. Siinä mielessä näkisin, että vastaaville tempauksille, taideprojeteille yms. on selvästi tilausta. Olen projektin aikana tullut pohtineeksi myös sitä, millainen tilanne mahtaa olla kunnallisen puolen laitoksissa. Olen miettinyt, että teinkö tavallaan jopa väärin toteuttaessani näyttelyprojektin jo jollain tavalla hyväosaisten parissa, jos näin voidaan sanoa. Koko Wilhelmiinan miljöö poikkeaa laitosmaisuudesta ja viriketoiminta on ainakin sivullisen silmin kerrassaan laajaa. Saanen epäillä ihan jo resurssien vuoksi sitä, kuinka paljon kunnallisissa palvelutaloissa järjestetään kulttuurihenkistä ohjelmaa. Toivon, että sitä kuitenkin on. Voi olla, että taiteilijaryhmän muodostuminen oli Wilhelmiinassa helpompaa, sillä asukkaat ovat tottuneet siihen, että ohjelmaa on.

Olen ajatellut myös sitä, kuinka vähällä vaivalla ja viitseliäisyydellä voi elämän laatua parantaa. Luovuus itsessään vaikuttaa olevan jotain sisäsyntyistä, jota kannattaa käyttää niin itsensä kuin muoden iloksi. Abraham Maslowin mukaan luovuus voi olla, kuin lapsen leikkiä. Se vaatii ennakkoluulottomuutta ja myös turhan itsekritiikin unohtamista. (Uusikylä ja Piirto, 1999, s. 31)

Näin projektin loputtua voin puntaroida niitä ennakko- oletuksia, joita minulla alun alkaen oli koskien taidenäyttelyprojektia. Ryhmän motivointi ei tuottanut lainkaan niin suuria vaikeuksia, kun olisin alun alkaen ajatellut. Kannustavan ilmapiirin luominen kävi helposti ja materiaalit olivat mielestäni sopivan vaihtelevia. Minua jännitti aluksi se, kuinka ikäistäni vanhemmille tulee puhua, mutta oleminen on vapautunut loppua kohti todella paljon. Minut otettiin hyvin vastaan ja kiitoksia tuli vaihdeltua koko ajan aivan puolin ja toisin.

7.0 Johtopäätökset

Luovuutta on -näyttelyprojekti oli kokeilu siitä, millaista on viedä kuvataiteellisia tekemisen mahdollisuuksia itselle ennestään vieraalle maaperälle. Laiton samalla oman taiteellisen osaamisen hyvällä tavalla koetukselle ja lähdin rohkeasti kohti itselleni vierasta maaperää. Projektini alussa hahmottelemani ajatus siitä, miten luovuutta voitaisiin ylläpitää ikäihmisten keskuudessa toteutui onnistuneesti. Kokonaisuudessaan projekti toimi myös hyvänä oppimisprosessina. Tulin tutustuneeksi asumispalvelukeskuksen toimintaan, selvitin itselleni kuinka tehdään haastatteluja, millaisiin asioihin kannattaa kiinnittää huomiota työskennellessä ikäihmisten parissa ja kuinka luovuutta on ymmärryksen mukaan meissä kaikissa.

Opinnäytteeni saisi toimia muille myös rohkaisevana esimerkkinä siitä, kuinka pienillä teoilla voi olla mahdollistamassa elämyksiä taiteen parissa myös sellaisille ihmisille, jotka eivät luontaisesti tartu kuvataiteen tekemiseen. Onnistuneen projektista teki myös se, että koin vaikuttavani myönteisesti niiden ihmisten elämään, jotka tarttuivat näyttelyn tekemiseen ja sitoutuivat projektiin. Einen projektin jälkeinen toteamus: ” En olisi koskaan uskonut, että sain tällaista aikaan.” Kuvaa hyvin sitä tunnelmaa, johon mielelläni projektia pohtiessani palaan. Sain loppujen lopuksi projektista niin paljon enemmän ainutkertaisia kokemuksia, kuin aiemmin uskalsin edes toivoa, että olen valmis tekemään uusia vastaavanlaisia tempauksia. Projektin inhimillisyyys ja ihmisläheisyys teki vaikutuksen, josta uskallan olla jopa ylpeä.

Liitteet

Liite 1	Valokuvia Luovuutta on –projektista
Liite 2	Kyselylomake
Liite 3	Teosluettelo
Liite 4	Luovuutta on- juliste/ kutsukortti

Lähteet:

- Csikszentmihalyi Mihaly, 2005: *Flow Elämän virta, tutkimuksia onnesta, siitä kun kaikki sujuu. Flow*. Rasalas kustannus. Helsinki
- Emden Jack B. ja Lampikoski Kari, 2001: *Elä luovasti, ikääntyvän valttikortit*. WSOY. Juva
- Eskola Jari ja Suoranta Juha, 2008: *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino. Jyväskylä
- Hirsjärvi Sirkka ja Hurme Helena, 1995: *Teemahaastattelu*. Ylipistopaino
- Hirsjärvi Sirkka, Remes Pirkko, Sajavaara Paula, 2000: *Tutki ja kirjoita*. Kustannusyhtiö Tammi. Helsinki
- Hohenthal-Antin Leonie, 2006: *Kutkuttavaa taidetta, taidetoiminta seniori- ja vanhustyössä*. PS- Kustannus. Jyväskylä
- Kurppa Jatta, *Perehdytyskansio kulttuurityötä ikäihmisten kanssa tekeville*, 2009
- Metsämuuronen Jari, 2000: *Laadullisen tutkimuksen perusteet. Metodologia-sarja 4*. Jaabes Oü. Vöru. Viro
- Numminen Ava, Onko taiteesta ja kulttuurista työpaikan elivoimaisuuden lähteeksi? Julkaistu Työterveyspäivien 2010 ohjelmakirjassa
- Numminen Ava, Näkökulmia vanhusten kulttuuritoimintaan, Julkaistu Suomen senioriliike Ry:n lehdessä 1/2011
- Numminen Ava, Aalto-yliopisto, Taideteollinen korkeakoulu, Taideterapeuttiset menetelmät, erityisryhmät ja terapeuttinen asenne, 13.9.2011, suullinen tiedoksianto
- Pink Sarah, *Doing Visual Ethnography*, London, Thousand Oaks California, Sage
- ProudAge, Koska olet arvokas, Asiaa vanhuudesta, vanhustyöstä ja asennemuutoksesta 2011. Päätoimittaja Anna Pyökkänen, Julkaisija Valmennus Innospectrum

Saresma Tuija, 2003: *Häivähdys kauneutta, taide suomalaisten arjessa*. Kansainvalistusseura. Vantaa

Sava Inkeri, 2007: *Katsomme- näimmekö? Luovuudesta, taiteesta ja visuaalisesta kulttuurista*. PS-Kustannus. Jyväskylä

Savolainen Miina: Voimaannuttava valokuvaus:
<http://www.voimauttavavalokuva.net/menetelma.htm>, katsottu 19.9.2011 klo 11.25

Seppänen Janne, 2005: *Visuaalinen kulttuuri, teoriaa ja metodeja mediakuvan tulkitsijalle*. Vastapaino. Tampere

Uusikylä Kari ja Piirto Jane, 1999: *Luovuus taito löytää, rohkeus toteuttaa*. Atena kustannus. WSOY. Jyväskylä

Uusikylä Kari, 2002: *Isät meidän, luovaksi lahjakkuudeksi kasvaminen*. PS-kustannus. Jyväskylä

Wilhelmus, Anna-Maria, Aalto-yliopisto, Taideteollinen korkeakoulu, Taideterapeuttiset menetelmät, erityisryhmät ja terapeuttinen asenne, 13.9.2011, suullinen tiedoksianto

Wilhelmiinan asumispalvelukeskuksen kotisivut,
<http://wilhelmiina.fi/fin/wilhelmiina/>, katsottu 10.10.2011 klo 10.00

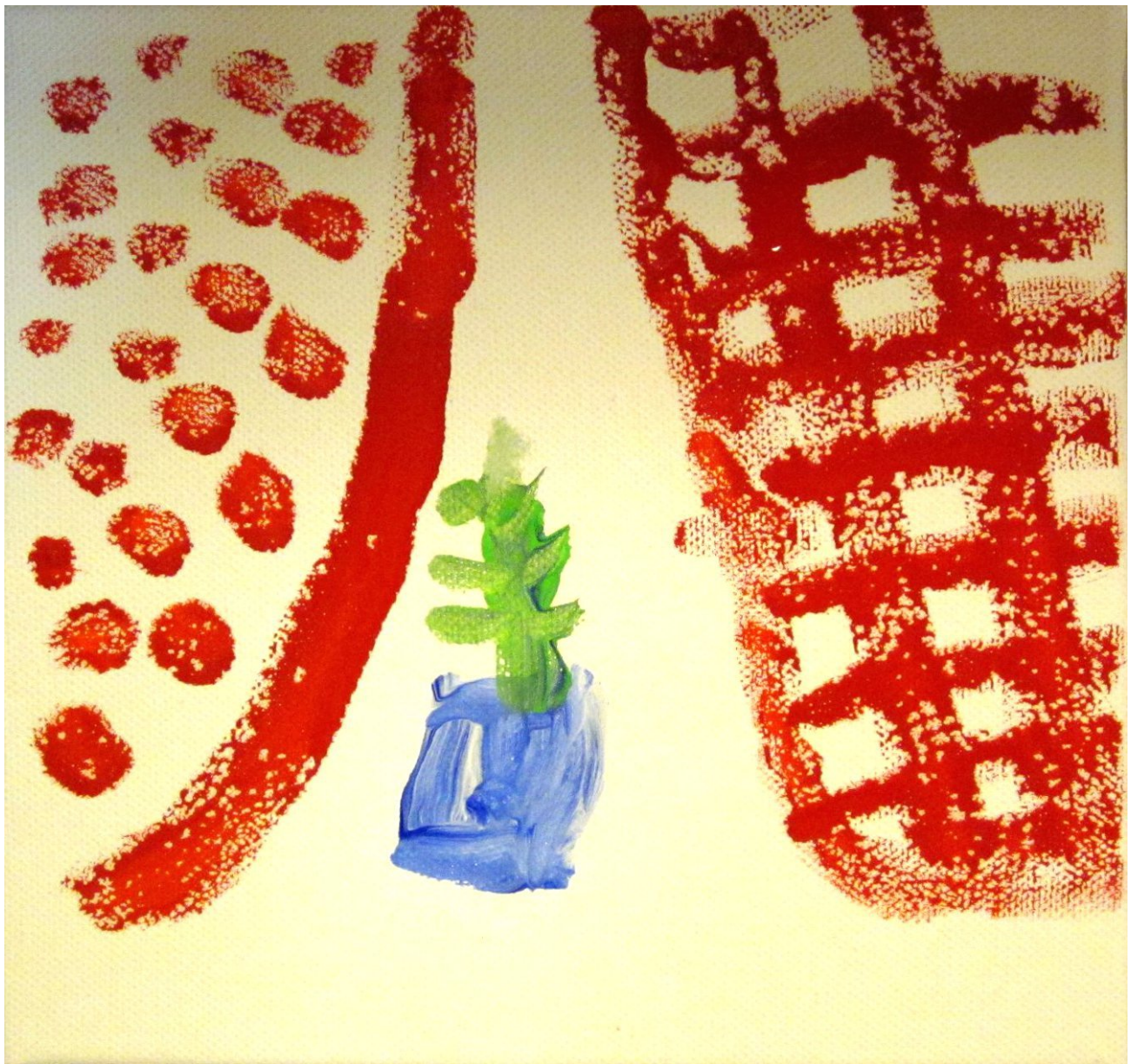
(<http://www.cs.uta.fi/usabsem/luvut/5-Vuorinen.pdf>, katsottu 23.9.2011 klo 11.42)

Erkki Ehanti

Vieno Gustafsson

Petri Marshall

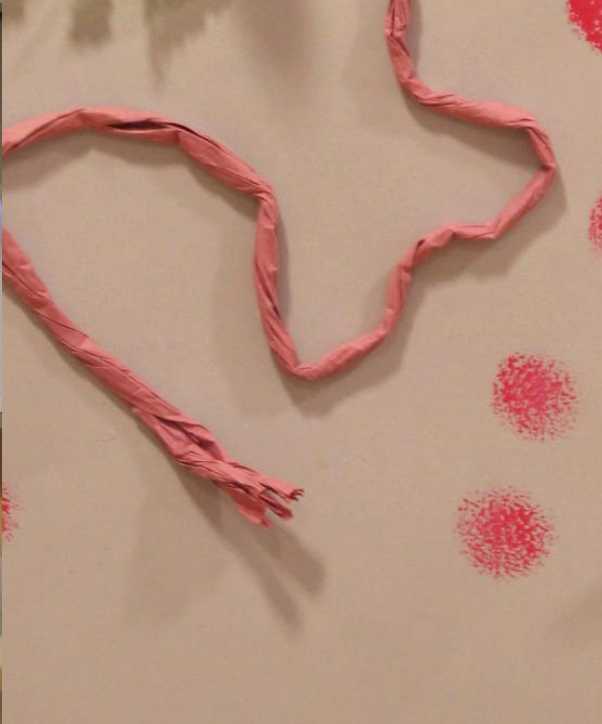
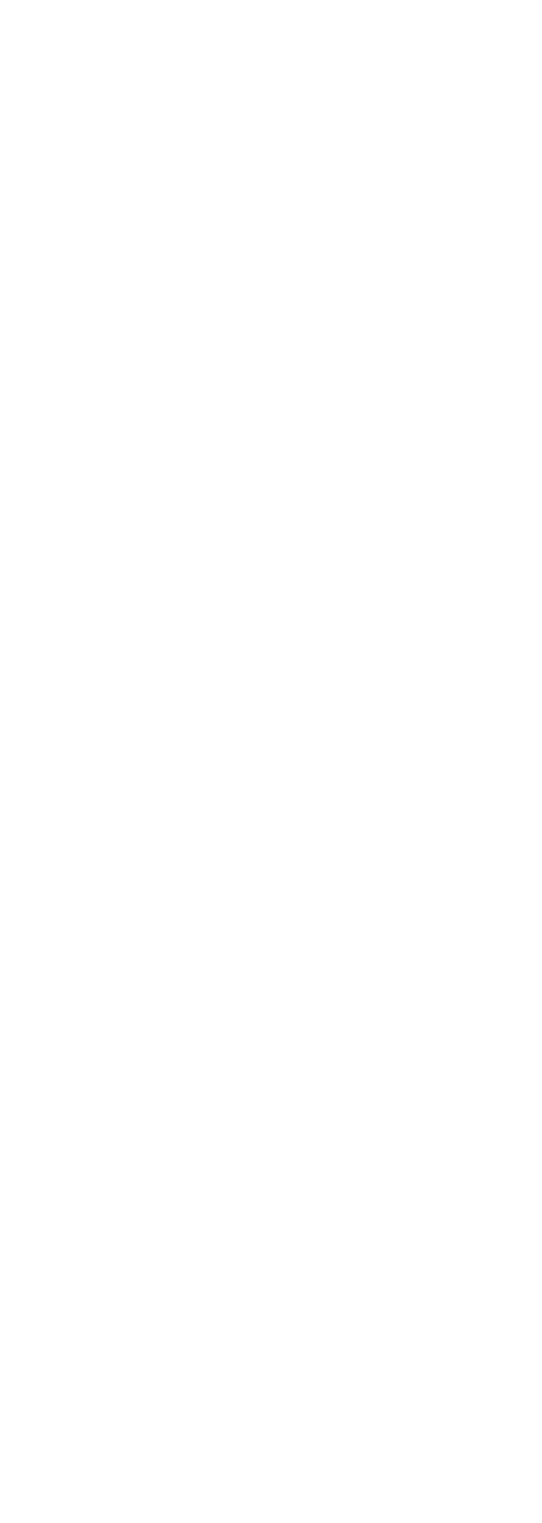

Leena Van Dam

Keijo Mattila

Eine Sihvoin

Siiri Sotamaa

Benjamin Bassin

VG

Liite 1 Kuvaluettelo

sivu 1	Erkki Ehanti , " <i>Nimeämätön</i> ", peitevärit pinkopohjalle
sivu 2	Kuva Erkistä ensimmäisellä työskentelykerralla. Erkki Ehanti , " <i>Omakeuva, Ahdistus</i> ", peitevärit pinkopohjalle
sivu 3	Kuva Keijosta savi/kipsityöskentelykerralla.
sivu 4	Vieno Gustafsson , " <i>Nimeämätön</i> ", peitevärit pinkopohjalle
sivu 5	Petri Marshall , " <i>Nimeämätön</i> ", peitevärit pinkopohjalle
sivu 6	Kuva Petristä maalamassa ensimmäisellä työskentelykerralla.
sivu 7	Kuva Leenasta valamassa työtään kipsiin.
sivu 8	Leena Van Dam , " <i>Omakeuva</i> ", peitevärit paperille
sivu 9	Keijo Mattila , " <i>Omakeuva</i> ", peitevärit pinkopohjalle
sivu 10	Kuva Keijosta maalaamassa.
sivu 11	Eine Sihvoin , " <i>Nimeämätön</i> ", sekatekniikka . Kuva maalaustarvikkeista.
sivu 12	Kuva osasta sekatekniikkatöiden materiaaleista.
sivu 13	Siiri Sotamaa , " <i>Nimeämätön</i> ", sekatekniikka
sivu 14	Kuva Siiristä tekemässä sekatekniikalla teostaan.
sivu 15	Kuva Keijosta, Erkistä ja Benjaminista Luovuutta on- näyttelyn avajaisista.
sivu 16	Benjamin Bassin, Ockhuym- Kim Bassin , " <i>Installaatio: Muistoja Kaukoidästä</i> ", esineinstallaatio
sivu 17	Vieno Gustafsson , " <i>Nimeämätön</i> ", peitevärit paperille
sivu 18	Eine Sihvoin , " <i>Ensimmäinen saavutus</i> ", peitevärit paperille

7.7.2011 Haastattelu ”Luovuutta on”-näyttelyprojektiin liittyen

Nimi: _____

Ikä: _____

Ammatti: _____

1. Oliko taidenäyttelyprojekti kokonaisuudessaan miellyttävä?

kyllä _____ ei _____

2. Oliko projekti sopivan pituinen?

kyllä _____ ei _____

3. Onko ”Luovuutta on” sopiva nimi näyttelylle?

kyllä _____ ei _____

4. Tuntuivatko tehtävät haastavilta?

kyllä _____ ei _____

5. Mieluisin materiaali?

peitevärit _____ savi _____ kipsi _____ muu _____

6. Lähtisitkö uudestaan mukaan vastaavanlaiseen kuvataideprojektiin?

kyllä _____ ei _____

7. Edistikö projekti mielestäsi luovuutta?

kyllä _____ ei _____

8. Aiotko jatkaa kuvataiteen tekemistä?

kyllä _____ ei _____

9. Osasiko ohjaaja mielestäsi tehtävänsä?

kyllä _____ ei _____

10. Muita kommentteja

Luovuutta on –ryhmänäyttelyn teosluettelo

1. **Siiri Sotamaa**, "*Nimeämätön*", silkkimaalaus
2. **Eine Sihvoin**, "*Nimeämätön*", silkkimaalaus
3. **Erkki Ehanti**, "*Sininen Lentokone*", silkkimaalaus
4. **Petri Marshall**, "*Nimeämätön*", silkkimaalaus
5. **Keijo Mattila**, "*Nimeämätön*", silkkimaalaus
6. **Erkki Ehanti**, "*Erämaahan eksyin kerran*", peitevärit paperille
7. **Petri Marshall**, "*Nimeämätön*", peitevärit paperille
8. **Eine Sihvoin**, "*Ensimmäinen saavutus*", peitevärit paperille
9. **Leena Van Dam**, "*Omakeuva*", peitevärit paperille
10. **Vieno Gustafsson**, "*Nimeämätön*", peitevärit paperille
11. **Siiri Sotamaa**, "*Nimeämätön*", peitevärit paperille
12. **Eine Sihvoin**, "*Nimeämätön*", sekatekniikka
13. **Siiri Sotamaa**, "*Nimeämätön*", sekatekniikka
14. **Petri Marshall**, "*Nimeämätön*", sekatekniikka
15. **Leena Van Dam**, "*Nimeämätön*", peitevärit paperille
16. **Keijo Mattila**, "*Hedelmäasetelma*", peitevärit paperille
17. **Erkki Ehanti**, "*Nimeämätön*", kipsivalu
18. **Keijo Mattila**, "*Sydämen verenkierto*", kipsivalu
19. **Eine Sihvoin**, "*Nimeämätön*", kipsivalu
20. **Leena Van Dam**, "*Nimeämätön*", kipsivalu
21. **Petri Marshall**, "*Nimeämätön*", kipsivalu
22. **Vieno Gustafsson**, "*Nimeämätön*", peitevärit pinkopohjalle
23. **Petri Marshall**, "*Nimeämätön*", peitevärit pinkopohjalle
24. **Leena Van Dam**, "*Nimeämätön*", peitevärit pinkopohjalle
25. **Keijo Mattila**, "*Omakeuva*", peitevärit pinkopohjalle
26. **Petri Marshall**, "*Omakeuva*", peitevärit pinkopohjalle
27. **Erkki Ehanti**, "*Omakeuva, Ahdistus*", peitevärit pinkopohjalle
28. **Keijo Mattila**, "*Kaloja*", peitevärit pinkopohjalle
29. **Erkki Ehanti**, "*Nimeämätön*", peitevärit pinkopohjalle
30. **Siiri Sotamaa**, "*Omakeuva*", peitevärit pinkopohjalle
31. **Eine Sihvoin**, "*Omakeuva, Kiinalaiseksi haukuttu*", peitevärit pinkopohjalle
32. **Benjamin Bassin, Ockhuym- Kim Bassin**, "*Installaatio: Muistoja Kaukoidästä*", esineinstallaatio

”**Luovuutta on**” on Wilhelmiinasta kootun taiteilijaryhmän ryhmänäyttely. Näyttelyssä on esillä heittäytymisen iloa ja taitelijoille uusien materiaalien ennakkoluulotonta käyttöä. Ryhmän taustavaikuttajana on toiminut Taiteen maisterin lopputyötä tekevä Aalto- yliopiston Taideteollisen korkeakoulun Porin taiteen ja median laitoksen Visuaalisen kulttuurin opiskelija Maija Saarnio.

Kuva Maija Saarnio / Teos Eine Sihvoin (2011)

Tervetuloa avajaisiin 10.9.2011 klo 14.00-16.00 Wilhelmiinan toiseen kerrokseen.

(Taavetti Laitisen katu 4, 00300 Helsinki • puh. 09 473 473)

lisätiedot Maija Saarnio / 0503654655

Projekti on toteutettu Wilhelmiinan rahoittamana

